

PERSBERICHT

Afdeling Voorlichting

Den Haag, 12 april 1995
V-94.5

RAAD PLEIT VOOR KUNST-INHOUDELIJKE OVERWEGINGEN

In het vandaag uitgebrachte vooradvies ten behoeve van de cultuurnota dringt de Raad voor de Kunst aan op de hoogste prioriteit voor kunst-inhoudelijke overwegingen in het kunstbeleid. De raad wijst op de maatschappelijke tendens tot vervlakking en waarschuwt tegen de gevolgen van de toegenomen invloed van bestuurlijke overwegingen op het kunstbeleid. Mede vanwege het feit dat Cultuur bij het ministerie van Onderwijs en Wetenschappen is ondergebracht, vraagt de raad in zijn vooradvies 'Kunst op de groei', nadrukkelijk aandacht voor kunsteducatie in het onderwijs. Kunsteducatie scherpt de niet-cognitieve vermogens van leerlingen en biedt goede mogelijkheden voor het vergroten van de cultuurdeelname. Kunsteducatie zou daarom in de volgende cultuurnota speerpunt van beleid moeten zijn. In het kunstvakonderwijs vormen de kwaliteit en kwantiteit een knelpunt in het beleid. De raad wijst op het tekort schieten van de kwaliteit van het kunstvakonderwijs en het grote aantal afgestudeerden. Door middel van externe evaluaties en de reguliere kwaliteitszorg in het HBO-onderwijs zou deze situatie moeten worden verbeterd.

De raad constateert verder dat de publieke omroepen nog onvoldoende aandacht hebben voor invulling van de culturele taak. Door de sterke toename van het aantal te ontvangen televisiezenders en de snelle opkomst van de nieuwe media is het des te belangrijker dat de publieke omroepen zich meer inspannen voor een gevarieerder en boeiender cultureel aanbod op radio en televisie. Bij het verstrijken van de onlangs afgegeven concessies zou opnieuw moeten worden bezien hoe de culturele taak van de omroepen kan worden versterkt.

De moeizame doorstroom van talentvolle kunstenaars is in nagenoeg alle disciplines een punt van zorg. Meerjarig gesubsidieerde kunstinstituten moeten daarom worden gestimuleerd meer aandacht te besteden aan nieuw talent. Daartoe is in de danssector een specifiek op choreografen gericht beleid noodzakelijk.

Afzonderlijke kunstdisciplines.

Tegenover de trend dat enkele grote theatergezelschappen zich gedeeltelijk terugtrekken in een eigen accommodatie staan andere ontwikkelingen die een gunstig effect kunnen hebben op de spreiding. Deze ontwikkelingen tezamen mogen geen nadelige gevolgen hebben voor gespreide accommodaties met een artistiek hoogwaardig aanbod. De raad wijst verder op het grote aantal nieuwe theateraccommodaties en de spanning die dit veroorzaakt tussen vraag en aanbod van theaterproducties.

In de beeldende kunst-sector worden de ontwikkelingen rond de beeldcultuur en de nieuwe media gezien als belangrijke uitdagingen voor de toekomst. De raad wijst op de noodzaak van betere communicatie met het publiek. De mogelijkheden van presentatie en verkoop van Nederlandse kunst in het buitenland moeten worden vergroot.

Het architectuurbeleid van de rijksoverheid zou moeten worden uitgebreid met landschapsarchitectuur en interieurarchitectuur. In deze disciplines moet vooral het cultureel besef van opdrachtgevers worden bevorderd.

In de filmsector is in de huidige kunstenplanperiode vooral gewerkt aan betere condities voor de productie van films. Om een eigen filmcultuur te ontwikkelen moet het aantal filmproducties in Nederland toenemen. Daardoor kan een infrastructuur ontstaan die voldoende garanties biedt voor kwaliteitsfilms en die beter aansluit bij het Europese filmbeleid. De raad wijst in dit verband op de mogelijkheid van BTW-verlaging en de al door McKinsey gesignaleerde verantwoordelijkheid van het Ministerie van Economische Zaken. Voorts merkt de raad op dat bioscopen, filmhuizen en festivals weliswaar een ruim aanbod van films verzorgen, maar er onvoldoende in slagen het potentiële publiek te bereiken.

Op het terrein van de letteren is sprake van een spanningsveld tussen de Nederlandse en Vlaamse subsidiesystemen voor schrijvers en vertalers. De vaste boekenprijs is cruciaal voor een kwalitatief, divers en ruim verkrijgbaar aanbod van boeken. Nu deze als gevolg van Europese richtlijnen ter discussie staat, zou de bestaande regeling door de overheid moeten worden bevestigd, of zou een wettelijke regeling moeten worden ontworpen die vergelijkbare garanties biedt. Wat de toegankelijkheid van literatuur betreft, wijst de raad op de gezamenlijke verantwoordelijkheid van de boekenbranche en bibliotheken.

De raad toont zich bezorgd over de onduidelijkheid rond het kunstbudget. Het huidige kabinet heeft weliswaar aangekondigd de kunsten 'in de plus' te houden, maar vooralsnog is onduidelijk hoe het te bezuinigen bedrag van f 87,8 mln wordt gecompenseerd en een groei in het kunstenbudget wordt gerealiseerd. De uitgangspuntennota van de Staatssecretaris van Cultuur zou hierover duidelijkheid moeten verschaffen.

////////////////////////////////////

Noot voor de redactie:

Voor meer informatie kunt u zich wenden tot Anouk Glaudemans, voorlichter (tel.070-3469619).

351. 0T: 008: 351. 054: 7/8 (060.51)(492)(049-3)
"1997 - 2000"

95-194

KUNST OP DE GROEI

Vooradvies ten behoeve van de cultuurnota

Boekmanstichting - Bibliotheek
Herengracht 415
1017 BP Amsterdam
Tel. 6243739

Raad voor de Kunst, 's-Gravenhage, april 1995, nr 3
ISSN 0927-9806

KUNST OP DE GROEI

Vooradvies ten behoeve van de cultuurnota

Uit het vergeetwoordenboek van de jaren vijftig. Kleding werd op de groei gekocht. Want de huidige broekeman moest nu al zijn toekomstige broek aan. Die dus vooral niet mocht passen. Dit was nog maar het begin van de carrière van de broek. Die jaren later nog afgedragen diende te worden door een kleinere broer van broekeman. Wat was er veel toekomst, toen, en veel verleden, voor een broek en haar opeenvolgende dragers.

Nicolaas Matsier

INHOUD

Aanbiedingsbrief

Deel 1: Bovensectorale onderwerpen

1. Prioriteiten, uitgangspunten en inhoudelijke beoordeling

Prioriteiten 7

Uitgangspunten 8

Artistiek-inhoudelijke beoordeling 9

2. Kunst en haar omgeving

Onderwijs 11

Publieke omroepen en nieuwe media 12

Culturele diversiteit 14

Internationalisering 15

Niet-gesubsidieerde culturele circuit en bedrijfsleven 15

Rijk, provincies en gemeenten 16

3. Specifieke onderwerpen

De doorstroom van talent 18

Het kunstvakonderwijs 18

De beroepspositie van kunstenaars 19

De fondsen 19

De kunstenplansystematiek 20

Het budget 20

Deel 2: Sectorgewijze inventarisatie

Muziek en muziektheater 23

Dans 26

Theater 28

Beeldende kunst 31

Bouwkunst 34

Vormgeving 38

Film 40

Letteren 44

Amateurkunst en kunsteducatie 47

Bijlage : Relevante adviezen 50

Aan de Staatssecretaris van Onderwijs,
Cultuur en Wetenschappen, de heer drs A. Nuis
Postbus 3009
2280 ML RIJSWIJK

Vooradvies

KR-95.7292/1
april 1995

Mijnheer de Staatssecretaris,

Met dit vooradvies wordt de eerste stap gezet in de procedure die moet leiden tot de volgende cultuurnota. De raad neemt het initiatief omdat aan inhoudelijke overwegingen veel gewicht wordt toegekend in het kunstbeleid. Het advies beperkt zich tot het terrein van de kunsten. Er wordt inzicht geboden in de standpunten van de raad ten aanzien van bovensectorale onderwerpen en in de artistiek-inhoudelijke stand van zaken in de verschillende kunstsectoren. Tevens worden voorstellen gedaan voor het inhoudelijk kader van de advisering. Op diverse plekken leidt de analyse van de situatie tot aanbevelingen, met name in het eerste, bovensectorale deel van het advies.

De kunstenplansystematiek ondergaat een wezenlijke verbetering doordat de procedure is uitgebreid met een door de regering uit te brengen uitgangspuntennota. Deze uitgangspuntennota heeft tot doel duidelijkheid te verschaffen over de politieke randvoorwaarden van het beleid bij de inhoudelijke beoordeling van de instellingsplannen. Zij biedt bovendien aan het politiek bestuur de gelegenheid om een discussie te voeren over de uitgangspunten van het beleid, los van de verdeling van geld. De raad dringt erop aan al in het vroege stadium van de uitgangspuntennota de balans tussen de politieke randvoorwaarden en de noodzakelijke ruimte voor inhoudelijke overwegingen goed in het oog te houden. Dit om in het vervolg van de procedure, overeenkomstig het Thorbecke-principe, een goede inhoudelijke afweging te kunnen maken.

De advisering over de cultuurnota zal naar verwachting worden verzorgd door de nog in te stellen Raad voor Cultuur(beleid). Het spreekt voor zich dat deze nieuwe raad andere afwegingen kan maken dan de Raad voor de Kunst. De komst van deze nieuwe raad was een reden te meer om te kiezen voor de brede inventariserende opzet van

dit advies. Het moet immers ook dienst kunnen doen als document van overdracht.

Het advies over de cultuurnota moet worden gegeven door ter zake kundigen, die goed zijn geïnformeerd over het kunstbeleid en de verrichtingen van de kunstinstellingen terdege hebben gevolgd. De raad is dan ook verheugd dat u maatregelen treft voor een goede overgang naar de nieuwe raad en gaat ervan uit dat deze voldoende waarborgen bieden voor de noodzakelijke continuïteit in de advisering over de cultuurnota.

mr J. de Ruiter, voorzitter.

mr drs A. Nicolai, algemeen secretaris.

Dit advies is tevens in afschrift gestuurd aan de Minister-President, de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, de Staatssecretaris van Onderwijs, de Staatssecretaris van Buitenlandse Zaken, de Minister van Sociale Zaken, de Minister van Financiën, de Minister van Economische Zaken en de Minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij.

1. Prioriteiten, uitgangspunten en inhoudelijke beoordeling

Prioriteiten

Het uitbrengen van een nieuwe cultuurnota betekent niet dat het kunstbeleid volledig moet worden geherformuleerd; het gedachten-goed van de vorige cultuurnota is immers nog grotendeels relevant. Voor een aantal terreinen is het echter noodzakelijk het beleid te verbeteren, dan wel accenten te verleggen. De raad dringt erop aan in het komende kunstenplan prioriteit toe te kennen aan de volgende thema's:

- Er dient meer gewicht te worden toegekend aan artistiek-inhoudelijke kwaliteit bij de besluitvorming over het volgende kunstenplan.
- Er moet meer worden geïnvesteerd in kunsteducatie in het onderwijs. Niet alleen omdat de overheveling van het cultuurbeleid naar het departement van Onderwijs en Wetenschappen kansen biedt, maar vooral omdat kunsteducatie een belangrijke bijdrage levert aan het onderwijs en aan de cultuurparticipatie.
- De publieke omroepen moeten hun culturele taak volledig waarmaken, gelet op de snelle ontwikkelingen op het mediaterrein.
- De doorstroom van talentvolle kunstenaars naar het gevestigde circuit moet worden bevorderd.
- Extra aandacht is nodig voor de kwaliteit van de kunstvakopleidingen, door het lesaanbod te verbeteren en hogere eisen te stellen aan studenten.
- Op het terrein van het internationaal kunstbeleid dient het beleid van de betrokken departementen te verbeteren en meer op elkaar te worden afgestemd.
- De wisselwerking tussen het gesubsidieerde en ongesubsidieerde culturele circuit dient te worden bevorderd.
- Het hanteren van convenanten mag niet ten koste gaan van het kwaliteitsbeleid en van de integrale artistiek-inhoudelijke beoordeling.
- Een goede afstemming van het in de cultuurnota te formuleren beleid is noodzakelijk, zowel op het Ministerie van OCW als tussen de verschillende departementen.

Uitgangspunten

De raad kan zich goed vinden in de opvattingen van de Staatssecretaris van Cultuur over de brede maatschappelijke betekenis van kunst, zoals verwoord tijdens de begrotingsbehandeling in de Tweede Kamer. Daarbij werd gewezen op het belang van kunst, ter versterking van het zelfgevoel van burgers en als bron voor reflectie op de samenleving. Zijn visie op de publieksparticipatie, waarbij naast de publieksomvang vooral ook belang wordt gehecht aan de kunstbeleving, sluit goed aan bij eerdere adviezen van de raad. Van belang zijn ook de in de vorige cultuurnota genoemde effecten van kunst op de economie, het toerisme, de vrije tijdsbesteding en het vestigingsklimaat. Los van dergelijke brede maatschappelijke effecten, mag niet uit het oog worden verloren dat de kunsten op zichzelf belangrijk zijn en bij velen een waardevolle plaats innemen in het dagelijks leven.

In het vorige vooradvies 'Om het bestaan van Kwaliteit' kende de raad veel gewicht toe aan een artistiek-inhoudelijke benadering van het kunstbeleid en aan kwaliteit als beoordelingscriterium¹. Dat was vooral noodzakelijk als tegenwicht tegen de toenemende vervlakking en de nadruk op materiële zaken. Nu, slechts enkele jaren later, lijken deze ontwikkelingen in versneld tempo door te zetten. Voorbeelden zijn de verdere commercialisering van de omroepen en de afnemende belangstelling voor het lezen. Daar komt bij dat de laatste jaren veel accent is komen te liggen op de bestuurlijke aspecten van het kunstbeleid. Om het noodzakelijke evenwicht tussen bestuurlijke en kunst-inhoudelijke overwegingen te herstellen is eveneens meer ruimte nodig voor artistieke overwegingen. De raad dringt er daarom op aan het criterium kwaliteit, dat is vastgelegd in de Wet op het Specifiek Cultuurbeleid, de hoogste prioriteit toe te kennen bij de besluitvorming over de cultuurnota.

Hoewel de betekenis van kunst niet kan worden afgelezen aan de publieksaantallen, is evident dat de kunsten niet zonder een levendige confrontatie met het publiek kunnen. In het nieuwe kunstenplan moet dan ook ruim aandacht worden besteed aan de publieksdeelname. Daarbij gaat het niet alleen om de publieksomvang, maar vooral ook om de vraag of een instelling haar publiek weet te inspireren en aan zich weet te binden. Van kunstinstellingen mag worden verwacht dat ze zich maximaal inspannen om hun publiek te leren kennen en te bereiken. Van even groot belang is dat de ontvankelijkheid voor de kunsten wordt bevorderd en dat kunst wordt gezien als een vanzelfsprekend onderdeel van de samenleving. Kunsteducatie, amateurkunst en de media hebben daarin een belangrijke taak.

---

¹ Een overzicht van relevante adviezen is opgenomen in de bijlagen.

Landelijke spreiding kan worden opgevat als het streven 'zoveel mogelijk goede kunst te brengen bij zoveel mogelijk mensen'. Dat kan worden bereikt door kunstinstanties ofwel in stedelijke knooppunten te vestigen, ofwel door het land te laten reizen. Wat het eerste betreft dient het beleid van geconcentreerde spreiding te worden gehandhaafd en te worden beperkt tot de knooppunten met een actief en ter plaatse geworteld kunstleven. Daarbij is tevens van belang dat in de verschillende knooppunten een cultureel leven wordt ontwikkeld dat recht doet aan de noodzakelijke diversiteit in het aanbod. Wat het tweede betreft kan de spreiding worden bevorderd door van een aantal kunstinstanties te verlangen dat zij hun produkties ook buiten de eigen standplaats spelen.

De gesubsidieerde kunstinstanties zijn divers van aard en hebben zeer verschillende functies in het kunstbestel. Eisen ten aanzien van spreiding en publieksinkomsten moeten daarom flexibel worden gehanteerd, afhankelijk van de specifieke functie van instanties.

Artistiek-inhoudelijke beoordeling

Het kwaliteitscriterium staat niet op zichzelf maar wordt gerelateerd aan de functie van de te beoordelen instantie in het kunstbestel. Bij de beoordeling van artistieke produkten gaat het de raad vooral om overtuigingskracht, oorspronkelijkheid en vakmanschap. Ook aspecten als schoonheidsbeleving, ideeënrijkdom, emotionerende werking, ontwikkeling en vernieuwing spelen hierbij een rol. Het gaat daarbij niet om een objectief, maar een intersubjectief oordeel, dat tot stand komt in een discussie tussen ter zake kundigen. Zij worden geworven via een openbare procedure, waarbij onder meer de spreiding over het land een belangrijk criterium is.

Is voor de beoordeling van kunstproducerende instanties de artistieke kwaliteit van hun produkties het criterium, bij de beoordeling van fondsen en andere subsidiërende instanties gaat het om de artistieke betekenis van het geheel aan gefinancierde projecten. Bij intermediaire instanties staat het beleid van de instantie in relatie tot haar doelstellingen centraal, en worden zo mogelijk de indirecte artistieke effecten beoordeeld.

Naast kwaliteit is verscheidenheid een belangrijk criterium. Vanwege het beperkte budget dient voorkomen te worden dat plannen worden gehonoreerd die 'meer van hetzelfde' behelzen.

Het vernieuwingscriterium kan belangrijk zijn, maar is niet los te zien van het bestaande en de traditie. Vernieuwing heeft ook modieuze en oppervlakkige kanten. De toepassing van het criterium varieert van geval tot geval. Voor veel instanties is het in het geheel niet relevant, maar wordt alleen nagegaan in hoeverre de instantie zich ontwikkelt.

De raad heeft primair tot taak te adviseren over de inhoudelijke aspecten van het kunstenplan. De artistieke prestaties van instellingen kunnen echter niet tegen elkaar worden afgewogen zonder daarbij ook de kosten in ogenschouw te nemen. Voor de raad is van belang in hoeverre het ingediende plan het begrote bedrag waard is, rekening houdend met het beschikbare budget. Bij de beoordeling van de instellingsplannen zal er bovendien op worden gelet of het subsidie wel nodig is, dan wel of de betreffende activiteit aan het niet-gesubsidieerde circuit kan worden overgelaten.

Naast de advisering van de Raad voor de Kunst is er de besluitvorming door de staatssecretaris en de Tweede Kamer. Het duale systeem van advisering en besluitvorming heeft evidente voordelen. De raad adviseert over het kunstbeleid vanuit een artistiek-inhoudelijke invalshoek. In het daarop volgende besluitvormingstraject is er aandacht voor bestuurlijke overwegingen. De helderheid in de besluitvorming is daarmee gediend.

DEEL 1

Bovensectorale onderwerpen

2. Kunst en haar omgeving

Onderwijs

Het Nederlandse onderwijsbeleid is sterk gericht op verandering. In alle vormen van onderwijs worden momenteel inhoudelijke wijzigingen voorgesteld of ingevoerd. Deze zijn vooral gericht op het verbeteren van de doorstroom van de ene onderwijssoort naar de andere, en van het onderwijs naar de beroepspraktijk. Bovendien worden scholen gestimuleerd meer contact te zoeken met de samenleving. Deze ontwikkelingen worden wel omschreven als een beweging 'van onderwijzen naar leren leren': vanuit de didactiek en de lesinhoud wordt meer gewerkt aan vaardigheden die de leerling nodig heeft om actuele kennis te verwerven, en minder aandacht besteed aan het verwerven van feitenkennis. Kunsteducatie kan hieraan een bijdrage leveren omdat het een beroep doet op meer dan alleen de cognitieve vermogens van leerlingen. De raad dringt erop aan het versterken van de positie van kunsteducatie in het onderwijs tot speerpunt van beleid te maken.

Kunsteducatie leent zich ook goed voor het stimuleren van de belangstelling voor kunst en voor het bevorderen van de interesse van autochtone en allochtone bevolkingsgroepen voor elkaars culturele achtergronden. Om blijvende belangstelling voor de kunsten te kweken is het noodzakelijk dat kunsteducatie onderdeel is van het lesaanbod van *alle* leeftijdsgroepen in het funderend onderwijs.

De opleiding van kunstenaars vraagt al in het voortraject van het kunstvakonderwijs om goede begeleiding van getalenteerden. Dit geldt met name voor de disciplines waarvoor op jeugdige leeftijd veel praktische oefening vereist is, zoals muziek en dans.

Nu van de scholen wordt verwacht dat zij meer gebruik maken van de didactische mogelijkheden die hun omgeving biedt, is het des te belangrijker dat die omgeving het onderwijs ook iets te bieden heeft. De raad beveelt aan om aan de kunstinstellingen die een plaats ambiëren in het volgende kunstenplan, te vragen in hoeverre zij hieraan kunnen bijdragen.

De Staatssecretaris van Onderwijs ziet zichzelf als 'implementatie-staatssecretaris'. Stuurgroepen, commissies en andere gremia werken in haar opdracht aan de verwezenlijking van plannen die grotendeels

door haar voorgangers werden ontwikkeld. Het is van belang dat in dergelijke gecompliceerde processen ruim aandacht wordt besteed aan de mogelijkheden van kunsteducatie in het onderwijs. Daarnaast zullen de aangekondigde stelselwijzigingen en de reguliere kwaliteitszorg in het hoger onderwijs gevolgen hebben voor het kunstvakonderwijs. De raad heeft daarom in november 1994 een commissie Onderwijs ingesteld die deze ontwikkelingen nauwgezet volgt. Het eerste resultaat van het werk van deze commissie, het raadsadvies over de Tweede Fase Voortgezet Onderwijs, werd onlangs aan de staatssecretaris toegezonden.

Publieke omroepen en nieuwe media

Was er in de vorige cultuurnota nog sprake van de komst van de eerste Nederlandstalige commerciële zender naast het abonneekanaal Filmnet, nu, slechts enkele jaren later, is daar RTL5 bijgekomen en zullen na het uitreden van Veronica nog minimaal één, maar waarschijnlijk meer Nederlandstalige commerciële zenders worden opgericht. Voeg daarbij het alsmaar uitdijend aantal te ontvangen lokale omroepen en buitenlandse zenders, die ook kijk- en luisterpubliek aan zich binden, én de ontwikkelingen rond de nieuwe media, en het is duidelijk dat de landelijke publieke omroepen zich in een uitermate turbulente omgeving bevinden.

De vorige Minister van Cultuur besteedde veel aandacht aan de culturele taak van de publieke omroepen en aan de relatie tussen de omroep en de kunsten. Dit leidde onder meer tot aanscherping van het programmavoorschrift, waarover de raad adviseerde. In november 1993 werd advies uitgebracht over de concrete mogelijkheden van kunst op televisie en werden voorstellen gedaan ter verbetering van de samenwerking tussen de omroepen en de kunsten. Naast de voorgestelde registraties en adaptaties, werd nadrukkelijk gepleit voor een dagelijks kunstmagazine (vergelijk NOVA), dat het tekort aan goede informatie over de kunsten zou kunnen compenseren.

Nog steeds wordt onvoldoende gebruik gemaakt van de mogelijkheden tot samenwerking tussen de omroepen en de kunsten; niettemin is een trend zichtbaar naar meer geslaagde samenwerkingsprojecten. Voorbeelden zijn de programma's die in samenwerking met Toneelgroep Amsterdam, het RO-Theater, de Trust en de Nederlandse Opera werden verzorgd. Het totale aanbod van kunstprogramma's is echter nog altijd te beperkt en zeer wisselend van kwaliteit. Bovendien worden kunstprogramma's te vaak uitgezonden op late tijdstippen. Goede informatie over kunst, zoals zou kunnen worden verzorgd door het voorgestelde kunstmagazine, is er nog steeds te weinig.

Naarmate het aantal te ontvangen televisiezenders verder toeneemt, wordt het des te belangrijker dat de publieke omroepen zich onder-

scheiden van het commerciële aanbod, door zich daadwerkelijk te richten op hun publieke taak. Het verzorgen van informatie en een cultureel programma-aanbod zijn daarvan de belangrijkste onderdelen. Met name de programmering van de Nederlandse Programma Stichting, die de specifieke taak heeft een aanvullend cultureel programma te verzorgen, verdient extra aandacht. Daarbij is overigens nog steeds een groot probleem dat onduidelijk is wat volgens het programmavoorschrift onder kunst moet worden verstaan. Dit werd recent nog eens geïllustreerd in de NOS-brochure 'Kunst en Cultuur op de publieke Televisie'.

De raad stelt voor bij het verstrijken van de onlangs afgegeven concessies opnieuw te bezien op welke wijze de culturele taak van de omroepen kan worden versterkt. Aan te bevelen is in de tussenliggende periode de kunstprogrammering van de omroepen terdege te volgen. Het eerdere pleidooi van de raad om ten minste één van de netten echt als publiek net voor informatie en cultuur te programmeren, is nog immer relevant. Een dergelijk net heeft een bredere programmering dan een kunstnet. Verder wil de raad zijn advies om het programmavoorschrift niet alleen uit te drukken in een percentage van de zendtijd, maar tevens als aandeel van het te besteden budget, hier nogmaals onder de aandacht brengen. Ten slotte beveelt de raad aan in de volgende kunstenplanperiode de samenwerking tussen kunst en omroepen verder te versterken.

Het is van groot belang dat beleid wordt ontwikkeld ten aanzien van het gebruik van de nieuwe media, mede tegen de achtergrond van de discussie over de omroepen. Nederland is een van de best bekabelde landen ter wereld. Door de grote capaciteit van dit kabelnet kan behalve ontvangstapparatuur voor radio en televisie ook gemakkelijk computerapparatuur worden gekoppeld aan kabel- en telecommunicatienetwerken. De eerste toepassingen van deze 'elektronische snelweg' zijn er al. Databestanden, waaronder grote collecties beeldende kunst, (blad)muziek, teksten en films kunnen met eigen apparatuur in huis worden gehaald. De verwachting is dat deze nieuwe media op grote schaal zullen bijdragen aan de toegankelijkheid van het kunstaanbod.

Hoewel nog niet goed duidelijk is hoe deze nieuwe media zich verder zullen ontwikkelen, is zeer wel denkbaar dat binnen afzienbare termijn de programmatische sturing door omroepen nog verder aan betekenis zal inboeten. Dat kan gebeuren wanneer de situatie ontstaat dat kijkers en luisteraars op elk gewenst moment zelf kunnen kiezen uit een breed scala van programma's, inclusief die welke reeds eerder werden geproduceerd (bijvoorbeeld op basis van betaling; pay-t.v.). Een stap verder is dat het publiek de opgevraagde programma's ook zelf kan manipuleren: het interactieve gebruik van de nieuwe media. De mogelijkheden van de nieuwe media zullen de komende tijd ongetwij-

feld door kunstenaars grondig worden onderzocht. Hun creatieve inbreng kan van groot nut zijn bij de ontwikkeling van deze media, die tot nu toe vooral door de commercie wordt bepaald.

Het is te verwachten dat door deze technologische ontwikkelingen een verdere liberalisering van het gebruik van de media onvermijdelijk wordt. Dit kan ertoe leiden dat de overheid in de toekomst zal moeten garanderen dat producenten, distributeurs en kabelexploitanten voldoende ruimte blijven bieden aan een breed geschakeerd en betaalbaar aanbod van informatie, kunst en cultuur. Het is dan niet uitgesloten dat het beleid zal verschuiven in de richting van de produktie van programma's, om voldoende variëteit en kwaliteit in het aanbod te kunnen blijven garanderen. Wat dit betreft geeft de raad in overweging het Stimuleringsfonds Culturele Omroepproducties in staat te stellen om, behalve aan de omroepen, ook subsidies te verstrekken aan producenten, op voorwaarde dat zij een publieke omroep bereid vinden tot uitzending. Dit sluit tevens aan bij de gegroeide praktijk dat omroepen een groot deel van hun produkties uitbesteden aan onafhankelijke producenten. Ten slotte onderschrijft de raad het door de Mediaraad uitgebrachte advies om monopolie- en kartelvorming tussen producenten, aanbieders en distributeurs te voorkomen.

Culturele diversiteit

De culturele inbreng van migranten zorgt voor een gevarieerder en rijker kunstleven. Met name in de muziek, maar ook in het theater, de beeldende kunst en de letteren, neemt de invloed van de vele culturen zichtbaar toe. De deelname van migranten aan het kunstleven leidt tevens tot herkenning en waardering en draagt daarmee bij aan de integratie. Het beleid dient vooral gericht te zijn op het bevorderen van culturele mengvormen in alle disciplines van de kunst.

De vorige Minister van Cultuur streefde ernaar het categoriaal beleid ten aanzien van migranten te integreren in het algemeen kunstbeleid. Dit sluit goed aan bij de opvattingen van de raad, zoals uiteengezet in de Artisjokkennota (1989) en de nota Artichoqueren (1993). In zijn recente advies 'Kunstbeleid en allochtonen' schreef de raad dat ware integratie bij uitstek een kwestie is van mentaliteitsverandering, zowel bij de allochtone als bij de autochtone bevolking. Om de integratie van allochtonen in het kunstleven te bevorderen, blijft ook de komende jaren gericht beleid nodig. Kunstinstellingen en de buiten- en binnenschoolse kunsteducatie wacht hier een taak. Voor het vergroten van de deelname aan besturen en adviescommissies kan deskundigheidsbevordering een middel zijn. Waar scholing voor allochtone kunstenaars onvoldoende is ingebed in de reguliere kaders, zou stimuleringsbeleid moeten worden ontwikkeld. Uitwisseling van ervaringen met het buitenland heeft eveneens gunstige effecten op de integratie.

Waar culturele vermenging een zinvol aspect kan zijn van het productiebeleid of het publieksbeleid, worden kunstinstellingen getoetst op hun voorstellen en activiteiten dienaangaande. Daarbij gaat het vooral om de vraag in hoeverre op allochtonen gerichte activiteiten zijn ingebed in het reguliere beleid.

Internationalisering

Over het thema internationalisering, dat in de vorige cultuurnota opvallend veel aandacht kreeg, heeft de raad zeer recent uitvoerig geadviseerd. De raad stelde vast dat Nederlandse kunstinstellingen en kunstenaars in de praktijk vele interessante contacten onderhouden met het buitenland en dat een redelijk aantal buitenlandse producties in Nederland kan worden gezien. Desondanks laten - gegeven het artistieke niveau van het Nederlandse kunstaanbod - het prestige en de presentatie van het Nederlandse kunstproduct in het buitenland te wensen over. De raad wijt dit vooral aan onvoldoende beleid en aan het tekortschieten van de beleidsafstemming tussen de departementen van OCW en Buitenlandse Zaken.

Ter verbetering van deze situatie wordt aanbevolen het departement van OCW de verantwoordelijkheid te geven voor de inhoudelijke invulling van het internationale kunstbeleid. Daarnaast zou in elke kunstdiscipline (uitgezonderd muziek) één instelling een bijzondere verantwoordelijkheid moeten krijgen voor het coördineren en ondersteunen van internationale activiteiten. Voorts wordt onder meer geadviseerd in de belangrijkste culturele centra van de wereld culturele attachés aan te stellen die door het departement van OCW worden gedetacheerd bij het Ministerie van Buitenlandse Zaken. Voor het overige zij verwezen naar voornoemd advies.

Niet-gesubsidieerde culturele circuit en bedrijfsleven

Voor de bloei van het kunstleven is essentieel dat ruimte wordt geboden aan kwaliteit, verscheidenheid en ontwikkeling. Het is evenzeer van belang dat het beleid rekening houdt met de context waarin de kunsten zich ontwikkelen. Het gesubsidieerde en niet-gesubsidieerde circuit maken meer en meer gebruik van elkaars kennis, organisatievermogen en artistieke inzichten. Popvideo's maken gebruik van op de beeldende kunst en cinema geïnspireerde beeldtaal en, andersom, hebben invloed op het werk van kunstenaars in de visuele disciplines. Het niet-gesubsidieerde theatercircuit - en meer en meer ook de commerciële t.v.-producenten - gebruikt theatervormen die in het gesubsidieerde circuit werden ontwikkeld. Ook de sponsorbijdragen van het bedrijfsleven, de groot gemonteerde commerciële operaproducties en de bijdragen uit legaten en particuliere fondsen duiden erop dat de kunsten en het niet-gesubsidieerde circuit nader tot elkaar komen. Nu als gevolg van de Europese eenwording de betekenis

van de 'vrije markt' verder toeneemt, wordt het des te belangrijker dat aan dergelijke aspecten meer aandacht wordt besteed. Aanbevolen wordt de wisselwerking tussen de gesubsidieerde kunsten en het niet-gesubsidieerde circuit verder te bevorderen.

In dat kader kunnen ook generieke maatregelen ter ondersteuning van de kunsten gunstige effecten hebben (bijvoorbeeld vrijstelling van successierechten, verlaging van het BTW-tarief en fiscale aftrekbaarheid van investeringen in de kunsten). Aanbevolen wordt te onderzoeken welke deze effecten zijn en in hoeverre dergelijke maatregelen uitvoerbaar zijn. Ook vormen van 'interne subsidiëring' die het mogelijk maken commerciële opbrengsten te verschuiven naar economisch zwakkere segmenten (vergelijk de vaste boekenprijs en de toeslag op het bioscoopkaartje in Frankrijk), komen voor onderzoek in aanmerking. Ten slotte zou in dit verband onderzocht kunnen worden hoe de uitvoering van het auteursrecht, waaraan door de snelle ontwikkelingen rond de nieuwe media onduidelijkheden kleven, kan worden verbeterd. Daarbij is de verhouding tussen private rechten en publieke toegankelijkheid een punt van aandacht.

Rijk, provincies en gemeenten

Op het terrein van de kunsten zijn de taken in theorie zo verdeeld dat de rijksoverheid de verantwoordelijkheid heeft voor de productie van kunst, en de provincies en gemeenten voor de distributie en afname. In de praktijk is deze driedeling echter diffuus en blijken ook plaatselijke overheden te investeren in productie-initiatieven, en daarbij soms opvallende resultaten te boeken. Deze overheden voelen zich bovendien betrokken bij lokaal gevestigde instellingen die door het rijk worden gesubsidieerd. Het wordt daarom des te belangrijker het beleid van de verschillende overheden op elkaar af te stemmen en de kansen voor interessante artistieke ontwikkelingen op lokaal niveau te benutten.

Naast de gevestigde kunstinstellingen zijn er vele initiatieven die aan de kwaliteitsmaatstaven voldoen. In de loop der jaren is gebleken dat dergelijke 'kunst-broedplaatsen' zich niet beperken tot de randstedelijke gebieden en op zeer uiteenlopende lokaties voor een sterke aanwas kunnen zorgen. De Toneelschuur in Haarlem, het Keramisch Werkcentrum in Den Bosch en de in Arnhem tot wasdom gekomen toneelgroep de Trust zijn wat dit betreft goede voorbeelden. Voor het voeren van een landelijk beleid is het dan ook niet nodig de kwaliteitsvraag te relativiseren.

Het is onmiskenbaar dat het ene toneelgezelschap beter speelt dan het andere en dat musea zeer verschillende collecties beheren. Kunstinstellingen met een landelijke functie moeten daarom getoetst worden aan landelijke kwaliteitseisen. Voor een goed kunstleven, dat zich kan

meten met het buitenland, zijn andere verdelingsmechanismen, bijvoorbeeld op grond van inwonertallen, niet geschikt.

Het hangt in belangrijke mate van de lokale cultuur en bestuurders af, of plaatselijke initiatieven bekliven. De ervaring wijst uit dat initiatiefnemers soms wegtrekken omdat ze te weinig steun ondervinden van lokale overheden. Maar ook de landelijke overheid heeft hier een taak. Daar waar randstedelijke initiatieven zich elders willen vestigen - bijvoorbeeld uit concurrentie-overwegingen - zouden stedelijke knooppunten gestimuleerd kunnen worden om deze aan zich te binden.

Het Ministerie van OCW werkt al enige tijd aan een systeem van afspraken dat recht moet doen aan de gemeenschappelijke verantwoordelijkheid van de verschillende overheden ten aanzien van het kunstbeleid. Met het oog hierop worden afspraken gemaakt met lagere overheden in de vorm van convenanten. In zijn advies van 15 november 1993 stelde de raad zich achter het idee van convenanten, omdat ze een nuttige functie vervullen in het overleg tussen de verschillende overheden en een beter perspectief bieden aan belangwekkende lokale initiatieven. De raad wees er tevens op dat convenanten de integrale afwegingen en besluitvorming kunnen bemoeilijken en stelde voor deze te beperken tot steden (of stedelijke agglomeraties) met een actief en ter plaatse geworteld kunstleven. Er dient voor gewaakt te worden dat niet opnieuw een situatie ontstaat zoals met de vroegere koppelsubsidies, waar zeer slechte ervaringen mee zijn opgedaan.

De raad wijst in dit verband op het belang van een landelijke kwaliteitsbeoordeling, dat ook door de lagere overheden wordt erkend. Om de door het rijk gesubsidieerde instellingen tegen elkaar te kunnen afwegen en op termijn niet te hoeven inleveren op de kwaliteit van het kunstleven, is een integrale inhoudelijke afweging noodzakelijk. De raad dringt erop aan hierover geen onduidelijkheid te laten bestaan en ruimte te bieden aan deze integrale afweging in de juiste fase van de kunstenplanprocedure.

3. Specifieke onderwerpen

De doorstroom van talent

Het circuit van ad hoc-initiatieven is één van de broedplaatsen voor talent en inspiratiebron voor het meerjarig gesubsidieerde circuit. Het is opvallend hoe moeilijk de instroom van dit talent in het gevestigde circuit, en vooral ook de doorstroom binnen dit circuit, tot stand komt. De raad dringt er op aan te bevorderen dat meerjarig gesubsidieerde instellingen in de volgende kunstenplanperiode meer aandacht besteden aan de instroom en doorstroom van talentvolle kunstenaars. De ervaringen in de theatersector met productiehuisen en werkplaatsen kunnen daarbij van pas komen. Tevens moet worden voorkomen dat de fondsen als alibi fungeren voor gezelschappen om zich niet te hoeven inspannen voor nieuwkomers.

Het kunstvakonderwijs

Nu een voorlopige toewijzing is afgegeven van tweede fase voorzieningen bij conservatoria, is de operatie taakverdeling en concentratie formeel voltooid. Niettemin baart de kwaliteit van het kunstvakonderwijs nog immer zorgen, en is er nog steeds sprake van een te grote uitstroom van afgestudeerden. Dit geldt met name voor het beeldende kunstonderwijs en het muziekonderwijs. De doorstroom naar de arbeidsmarkt en de verdere loopbaanontwikkeling blijken voor veel afgestudeerden problematisch.

De raad dringt erop aan deze problematiek de volle aandacht te blijven schenken. Om de kwaliteit van het kunstonderwijs verder te verbeteren, dient veel gewicht te worden toegekend aan externe evaluaties en de reguliere kwaliteitszorg. Ook de rol van verwante opleidingen, zoals enkele educatieve opleidingen en studierichtingen in het wetenschappelijk onderwijs, dient in de discussie te worden betrokken.

Voor toelating tot de tweede fase van het kunstvakonderwijs gelden nog strengere eisen dan voor de eerste fase. De raad heeft in zijn advies over de tweede fase muziekvakonderwijs (september 1994) al te kennen gegeven dat - zoals de commissie Van Beers al adviseerde - de toekenning van tweede fase-opleidingen in beginsel tijdelijk moet zijn. De toekenningen dienen op gezette tijden te worden heroverwogen op basis van kwaliteitscriteria. Voorts dienen eisen gesteld te worden aan de kwaliteitsbewaking van de tweede fase, waarbij de relatie met de kunstpraktijk een belangrijk criterium is.

De beroepspositie van kunstenaars

De raad wacht met grote belangstelling op het Wetsvoorstel Inkomensvoorziening Kunstenaars, dat door de Staatssecretaris van Cultuur en de Minister van Sociale Zaken wordt voorbereid. In twee eerdere adviezen is gewezen op de omvang en urgentie van de problemen van kunstenaars die niet langer gebruik kunnen maken van de mogelijkheden van de Algemene Bijstandswet.

In zijn advies van 10 mei 1994 pleitte de raad voor een regeling die voldoende vrijheid laat aan kunstenaars en een minimum aan bureaucratische rompslomp met zich meebrengt. Tevens werd geopteerd voor ondersteuning van met name startende kunstenaars, gedurende een periode van drie tot vijf jaar. Het wetsvoorstel zal de raad aan deze criteria toetsen. De ervaringen met de inmiddels in werking getreden regeling basisstipendia bij het Fonds BKVB worden daarbij betrokken.

Naast de nieuwe regeling dienen maatregelen te worden getroffen om de werkgelegenheid in de kunstsector te stimuleren. Een voorbeeld daarvan is het werkgelegenheidsbudget dat voor dit doel bij het Fonds voor de Podiumkunsten is ondergebracht. Ook kan gedacht worden aan werkervaringsplaatsen en het betrekken van kunstenaars bij kunsteducatieprogramma's in het onderwijs. Dergelijke maatregelen kunnen mogelijk worden gefinancierd uit de in het regeerakkoord opgenomen extra middelen voor werkgelegenheid.

De fondsen

Fondsen en andere subsidiërende instellingen vormen een belangrijk cultuurpolitic instrument. De raad zal daarom extra aandacht besteden aan de bestuurlijk-beleidsmatige effecten van hun beleid. Naast de artistieke betekenis van het geheel aan gefinancierde projecten, zal worden nagegaan in hoeverre de cultuurpolitieke doelstellingen die ten grondslag lagen aan de fondsvorming, worden waargemaakt (vlotte en inzichtelijke subsidieprocedures, functionele scheiding van beleid en uitvoeringstaken, flexibel inspelen op ontwikkelingen en aanspreekbaarheid op keuzes). De raad is overigens verheugd over de recente aankondiging dat de fondsen in het volgende kunstenplan een vierjarige subsidie zal worden toegekend. Wat hun financiële positie betreft, merkt de raad op dat hun beleid moet worden afgewogen tegen die van andere instellingen, met name die welke eveneens een taak hebben in het stimuleren van jonge initiatieven.

Hoewel in beginsel alle incidentele subsidies waarover de raad adviseert aan fondsen zouden worden overgedragen, moet worden vastgesteld dat dit met enkele kleine budgetten nog steeds niet is gebeurd. Zeker tegen de achtergrond van de instelling van één Raad

voor Cultuur(beleid), dringt de raad erop aan dit alsnog te doen. De budgetten voor literaire manifestaties zijn te gering om daarvoor een apart fonds op te richten. De raad adviseerde eerder dit subsidie-instrument onder te brengen bij het Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds. Op het terrein van de Amateurkunst en Kunst-educatie is de raad inmiddels voorstander van de oprichting van een apart fonds. Voorts gaat hij ervan uit dat in overleg met het departement van OCW eveneens een oplossing gevonden wordt voor de ad hoc-subsidies op filmgebied.

De kunstenplansystematiek

Nu voor het eerst de volledige procedure is doorlopen, kan worden vastgesteld dat de kunstenplansystematiek voldoet aan de verwachtingen. Het kunstenplan biedt een redelijke mate van continuïteit, gekoppeld aan optimale flexibiliteit. De vierjarige subsidietermijn stelt de kunstinstellingen in staat de noodzakelijke, op langere termijn gebaseerde bedrijfsvoering te realiseren. Tevens vormt de periodieke beoordeling voor de instellingen een extra stimulans voor het voeren van bewust beleid. Een nadeel van de systematiek is dat het openbare debat rond het kunstenplan zich gemakkelijk concentreert op het verdelen van geld. De uitgangspunten van het beleid krijgen daardoor onvoldoende aandacht.

De discussie over het orkestenbestel ten tijde van het vorige kunstenplan heeft twijfels opgeroepen over het gebrek aan flexibiliteit in de systematiek. Daarbij wordt kennelijk vergeten hoe weinig mogelijkheden voor beleidswijzigingen er waren vóór invoering van het kunstenplan, en welke toch aanzienlijke verschuivingen wél werden gerealiseerd (m.n. theater, film, architectuur en kunsteducatie). Bovendien voorziet de systematiek structureel in de mogelijkheid om tussentijds op ontwikkelingen in te spelen. Dat is immers een taak van de fondsen, die op elk moment op ontwikkelingen kunnen reageren en projectsubsidies kunnen verstrekken. Een pleidooi voor aanpassing van de systematiek omwille van de flexibiliteit lijkt dan ook veeleer geboren uit bestuurlijke overwegingen, zoals tussentijdse ombuigingsmogelijkheden, dan gebaseerd op aan de kunsten ontleende motieven.

Het budget

Ten tijde van de vorige kunstenplanronde heeft de raad erop gewezen dat het kunstbudget onder grote druk staat. Oorzaken daarvan zijn het achterwege blijven van inflatiecorrectie (op het niet loongevoelige deel; sinds begin jaren 80), de bezuinigingen, de beperkte stijging van de arbeidsproductiviteit en de toenemende expansiedrang. Op basis van de ingediende beleidsplannen kon toen al worden vastgesteld dat een extra bedrag van f 40 mln nodig was om alle plannen te kunnen honoreren die aan de artistieke maatstaven

voldeden. Later, in de brief aan de kabinetsformateur, werd becijferd dat zelfs een bedrag in de orde van grootte van f 65 mln nodig is, om urgente knelpunten te kunnen oplossen en belangrijke ontwikkelingen te kunnen steunen.

De raad is nog steeds zeer ongerust over de financiële mogelijkheden in de volgende kunstenplanperiode. Tegenover een bezuiniging van f 87,8 mln in 1998 staat een bedrag voor 'beleidsintensiveringen' van f 60 mln en de verzekering van het kabinet dat de cultuur 'in de plus' zal blijven. In een brief aan de Tweede Kamer (oktober 1994) schreef de staatssecretaris de f 60 mln daadwerkelijk te willen besteden aan beleidsintensiveringen, maar niet uit te sluiten dat een deel daarvan met ombuigingen moet worden gesaldeerd. Over de wijze waarop het te bezuinigen bedrag buiten het kunstbudget om zou kunnen worden gecompenseerd, bestaat echter nog steeds geen duidelijkheid. De raad dringt daarom aan op nadere informatie over het 'plus-bedrag' en pleit ervoor in elk geval in de uitgangspuntennota duidelijkheid te verschaffen over het budget.

DEEL 2

Sectorgewijze inventarisatie

Muziek en muziektheater

Nederland kent een omvangrijk aanbod van muziek en muziektheater. De publieke belangstelling voor het muziekaanbod varieert, maar het gemiddelde bezoek aan gesubsidieerde concerten neemt toe. Dit geldt ook voor uitvoeringen van het hedendaags repertoire. Daar staat tegenover dat op sommige lokaties, met name buiten de randstad, nog te vaak voor onvoldoende-bezette zalen wordt gespeeld.

De afgelopen jaren heeft de opvatting post gevat dat de landelijke overheid meer oog moet hebben voor de afname van muziekvoorstellingen. Daarbij wordt vooral gedacht aan het bevorderen van podiacircuits. Dat Nederland relatief weinig goed geoutilleerde kleine concertzalen heeft, vormt echter een knelpunt. Het publiek bestaat uit talloze deelpublieken die ieder een eigen benadering vereisen. De gezamenlijke podia zouden deze deelpublieken aan zich kunnen binden, door een programma-aanbod te verzorgen dat een representatieve 'staalkaart' vormt van het Nederlandse muzikleven. Met name het avontuurlijk ingestelde publiek dat bereid is zich te laten verrassen, is voor het muzikleven bijzonder waardevol.

Muziektheater

Omdat de Nationale Reisopera nog maar onlangs zijn eerste produkties heeft uitgebracht, kan pas aan het einde van de huidige kunstenplanperiode een overzicht worden verkregen van het opera-aanbod. Wel is duidelijk dat in het 'kleine' muziektheater talrijke initiatieven het licht zien, hetgeen wellicht om nadere structurering vraagt. Of en hoe hieraan vorm gegeven kan worden, moet blijken uit de verdere ontwikkelingen, of zal zondig door onderzoek duidelijk moeten worden.

De belangstelling van componisten en theatermakers voor het muziektheater lijkt te groeien. Veel plannen in het grote en kleine muziektheater kunnen echter niet worden gerealiseerd door het ontbreken van voldoende financiële middelen. Dit klemt des te meer nu de vraag naar muziektheater verder toeneemt.

Het Internationaal Opera Centrum Nederland bereidt getalenteerde afgestudeerde zangers voor op de praktijk. Bezien moet worden of deze instelling - in combinatie met de tweede fase opleiding opera - een belangrijke functie kan vervullen voor de deskundigheidsbevordering.

Symfonische muziek

Het voorstel van de vorige Minister van Cultuur om een bedrag van ca f 10 mln te verschuiven van symfonische muziek naar (o. m.) andere muzieksoorten en de daarop gebaseerde adviezen van de raad leverden onvoldoende steun op in het veld en in de Tweede Kamer. Daarom wordt nog steeds een groot deel van het muziekbudget eenzijdig besteed aan relatief weinig avontuurlijk en gevarieerd aanbod. Er is bovendien nauwelijks extra ruimte gevonden voor een actueler muziekbeleid. De inhoudelijke overwegingen van destijds zijn dus nog steeds actueel. De realiteit gebiedt echter dat de raad zich onthoudt van nieuwe aanbevelingen betreffende de herstructurering van het orkestenbestel.

Daarnaast moet geconstateerd worden dat een aantal symfonieorkesten inmiddels financiële problemen heeft. Eventuele financiële ruimte bij orkesten zal dan ook niet snel buiten de symfonische sector kunnen worden ingezet.

Omroeporkesten manifesteren zich steeds nadrukkelijker binnen het orkestenbestel en programmeren een bijzonder repertoire. Het ligt voor de hand de artistieke verrichtingen van deze orkesten te bezien in samenhang met die van de andere symfonieorkesten. De raad hecht eraan dat deze orkesten hun banden met de omroepen behouden.

Hedendaagse muziek

De middelgrote ensembles die zich hebben gespecialiseerd in moderne muziek hebben een vaste plaats verworven in het muziekbestel. In dit circuit blijken diverse niet-gesubsidieerde ensembles het niveau van de gesubsidieerde ensembles te benaderen. In hoeverre dit voor de raad aanleiding geeft te pleiten voor financiële verschuivingen, hangt onder meer af van overwegingen met betrekking tot repertoiregebieden en specialisaties.

Er wordt in Nederland meer gecomponeerd en ook de kwaliteit van de composities is verbeterd. Niettemin zijn er onvoldoende mogelijkheden om de nieuwe generatie componisten in hun ontwikkeling te kunnen steunen. Het Fonds voor de Scheppende Toonkunst, dat met zijn huidige subsidiesysteem tegen zijn budgettaire grenzen aanloopt, zal zich daarom nader moeten bezinnen op zijn beleid.

De Stichting Gaudeamus en de nieuwe muziekpodia hebben eveneens slechts beperkte financiële mogelijkheden.

In de sectoren kamermuziek, jazz en popmuziek worden verschillende regelingen gehanteerd die het programmeren van specifiek aanbod voor de podia aantrekkelijker moeten maken. Bezien moet worden of die regelingen op elkaar moeten worden afgestemd. Uitgangspunt daarbij is dat zij optimaal moeten blijven aansluiten op het specifieke karakter van deze muzieksoorten.

De Stichting Jazz & Geïmproviseerde Muziek in Nederland en het Nederlands Jazz Initiatief hebben overeenstemming bereikt over hun positie in de jazzwereld en hun onderlinge relatie. Ten behoeve van het komende kunstenplan zal worden bezien in hoeverre een andere subsidieverdeling op het terrein van de jazz wenselijk is.

Met name in de jazz en de popmuziek verdient het overheidsbeleid ten aanzien van podia extra aandacht. De raad blijft de ontwikkelingen in de popmuziek en de rol van de Stichting Popmuziek Nederland daarin met aandacht volgen.

De wereldmuziek heeft in de afgelopen jaren een hoge vlucht genomen. Aan de hand van eventuele beleidsplannen uit het veld kan worden bepaald of de ontwikkeling van de infrastructuur in deze sector moet worden bevorderd.

Muziekonderwijs

In zijn advies Tweede Fase Muziekonderwijs adviseerde de raad slechts twee tweede fase opleidingen toe te kennen, mogelijk later uit te breiden tot vier. De vorige Staatssecretaris van Onderwijs kende echter meer gewicht toe aan het spreidingscriterium en wees naast de twee (randstedelijke) conservatoria nog vier conservatoria in de regio aan, op voorwaarde dat ze paarsgewijs zouden samenwerken. De raad heeft daarom nog steeds zorgen over de kwantiteit en de kwaliteit van het muziekvakonderwijs. Hij blijft de ontwikkelingen, met name met betrekking tot de beoogde samenwerking, dan ook op de voet volgen. Dat geldt evenzeer voor de muziekscholen; vooral hun lesaanbod van niet klassieke muziek verdient aandacht. De Algemene Muzikale Vorming zou zich minder eenzijdig op westerse muziek moeten richten.

Internationalisering

In de muzieksector vinden interessante uitwisselingen met het buitenland plaats; met name Gaudeamus, het Nederlands Impresariaat, de Stichting Organisatie Oude Muziek en de Stichting Popmuziek Nederland zijn wat dit betreft actief. Niettemin zijn de voor dit doel beschikbare budgetten betrekkelijk gering en is er sprake van versnippering. Internationale uitwisseling vergt een lange voorbereidingstijd en laat zich moeilijk rijmen met de ad hoc-subsidiëring door het Fonds voor de Podiumkunsten.

Dans

In de gesubsidieerde danssector is de academische dans goed vertegenwoordigd en bestaat een ruim aanbod van hedendaags repertoire en moderne dans. Daarnaast is er ruimte voor gezelschappen die zich toeleggen op de folkloristische dans en jazzdans. De kwaliteit en diversiteit van het Nederlands dansaanbod staan internationaal in aanzien. Het Nederlands dansklimaat is daarom aantrekkelijk voor choreografen en dansers uit het buitenland.

In het vorige kunstenplanadvies stelde de raad voor een dansplatform op te richten voor getalenteerde choreografen en dansers. Een dergelijk platform zou artistieke visies kunnen bundelen en aan choreografen faciliteiten moeten bieden om te werken. Een gebrek aan draagvlak in het dansveld heeft ertoe geleid dat dit voorstel niet ten uitvoer werd gebracht. In plaats daarvan werd subsidie verleend voor het plan van Dansersstudio, dat elementen van een dansplatform in zich had. Dansersstudio ontwikkelt zich inmiddels in een andere richting.

Meerjarig gesubsidieerde gezelschappen

Bij de meerjarig gesubsidieerde gezelschappen is het aanbod in artistiek-inhoudelijk en technisch opzicht redelijk. Bij enkele grote gezelschappen bestaat onvoldoende duidelijkheid over het artistiek beleid en, daarmee samenhangend, over het publieksbeleid. Het hedendaags repertoire heeft de overhand en er is relatief weinig aandacht voor andere dansvormen, zoals het romantische en neoklassieke repertoire. Ook het aanbod dat specifiek voor de jeugd of de familie wordt geproduceerd is slechts beperkt.

De gezelschappen worden geconfronteerd met problemen van uiteenlopende aard. Zo is het budget van de kleinere gezelschappen niet altijd toereikend om goede choreografen of componisten aan te trekken en kunnen zij slechts incidenteel gebruik maken van live muziek. Ook de werkdruk en de fysieke belasting vormen bij deze gezelschappen een probleem. Voor enkele gezelschappen, vooral die met vernieuwend repertoire, geldt dat hun spreidingstaak of de eigen inkomsten-eis moeilijk verenigbaar is met hun artistieke functie. De raad pleit ervoor van geval tot geval te bezien of deze eisen redelijk zijn.

Doorstroom van talent

Het probleem van de versnippering in de moderne danssector is nog steeds actueel. In het ad hoc-circuit volgt de ene golf dansers en choreografen de andere vaak snel op. Choreografen opteren meestal

niet voor een vast gezelschap, maar kiezen ervoor zich te ontwikkelen in wisselende samenwerkingsverbanden.

De doorstroom vanuit het ad hoc-circuit naar de gesubsidieerde gezelschappen stuit in de praktijk op problemen. De gevestigde gezelschappen zetten slechts weinig choreografen en dansers uit het ad hoc-circuit bij hun produkties in, omdat in dit circuit vanuit andere invalshoeken wordt gewerkt. Slechts incidenteel komt aansluiting wel tot stand. Het ad hoc-circuit is dan ook overvol, met dansers, choreografen en initiatieven.

Dit heeft ook te maken met de kwaliteit van de dansvakopleidingen en het grote aantal afgestudeerden voor wie er geen werk is. De raad beveelt aan dit probleem de volle aandacht te blijven schenken, door onder andere de kwaliteit van het lesaanbod te verbeteren en hogere eisen te stellen aan de studenten.

Een van de middelen om de doorstroom te bevorderen is een specifiek op choreografen gericht beleid. De raad beveelt aan mogelijkheden te creëren om aan choreografen individuele subsidies te verstrekken ten behoeve van hun artistieke ontwikkeling. Op deze wijze kunnen ook de dansers met wie deze choreografen werken, worden gestimuleerd in hun verdere ontwikkeling.

Theater

In het vorige kunstenplan vonden in de theatersector verhoudingsgewijs veel verschuivingen plaats. In het poppen- en jeugdtheater was er sprake van een inhaalmanoeuvre door aan relatief veel gezelschappen een meerjarige subsidie te verstrekken. Ook werden twee nieuwe instrumenten geïntroduceerd: naast de projectsubsidies, de werkplaatsen en de meerjarig gesubsidieerde gezelschappen werden produktiehuizen gesubsidieerd en meerjarige produktiesubsidies verstrekt. Produktiehuizen zijn er ter ondersteuning van afzonderlijke projecten en beginnende gezelschappen; meerjarige produktiesubsidies garanderen dat theatermakers gedurende een volle kunstenplanperiode één productie per jaar kunnen maken. Deze nieuwe subsidiecategorieën sluiten ook beter aan bij de ontwikkelingen in het vlakke vloertheater, dat in Nederland een sterke positie heeft verworven.

Nu al kan worden vastgesteld dat de gewijzigde subsidiestructuur in de theatersector bevredigend functioneert.

De raad constateert dat thans veel theater van hoge kwaliteit wordt geproduceerd. Veel instellingen maken een gereede kans om ook in het volgende kunstenplan te worden opgenomen. Daarnaast is echter ruimte voor nieuwe initiatieven vereist.

Doorstroom van talentvolle theatermakers

De produktiehuizen en het Fonds voor de Podiumkunsten, dat zowel werkplaatsen als afzonderlijke projecten subsidieert, hebben een taak in het stimuleren van jong talent. Daarnaast spannen soms ook lokale theaters zich in om getalenteerde nieuwkomers een plaats te geven in theaterproducties. Niettemin bieden deze instellingen tezamen onvoldoende mogelijkheden voor de instroom van jonge theatermakers. Dit wordt ook veroorzaakt door de grote toevloed van afgestudeerden. De raad pleit ervoor opnieuw te bezien in hoeverre het kunstvakonderwijs aansluit op de mogelijkheden in het theatercircuit.

De meerjarige produktiesubsidies werden mede geïntroduceerd om de kloof tussen het ad hoc-circuit en volledige meerjarige subsidiëring minder groot te maken. Toch stuit ook de doorstroom van talentvolle theatermakers naar de meerjarig gesubsidieerde gezelschappen op problemen. De raad beveelt aan te bevorderen dat deze gezelschappen meer kansen bieden aan het aankomende talent. Dit sluit tevens aan bij de tendens bij theatermakers om te werken voor verschillende gezelschappen, voorzieningen, produktiehuizen of plaatselijke theaters. De zorg voor de doorstroom is overigens een gezamenlijke verant-

woordelijkheid van de gezelschappen, de produktiehuizen, het fonds en de theaters. Hun beleid zal door de raad ook op dit aspect worden beoordeeld.

De produktiehuizen hebben, evenals de werkplaatsen, tot taak de beginnende gezelschappen en de veelal jonge zelfstandige theatermakers te stimuleren in hun ontwikkeling. Zij bieden professionele begeleiding en faciliteiten en de mogelijkheid om kennis te nemen van de werkwijze van collega's. Produktiehuizen zorgen voor een zekere continuïteit en geven tegelijkertijd ruimte aan het experiment. Zij dragen ook bij aan het theaterklimaat in sommige regio's. De raad beveelt aan sterk te blijven hechten aan de produktiehuizen als instrument in het subsidiebeleid.

Gezelschappen en eigen accommodaties; het spreidingsbeleid

De grotere gezelschappen concentreren zich met hun reisproducties op de schouwburgen die hun produkties een duidelijke plaats geven in de programmering en over voldoende technische en promotionele faciliteiten beschikken. Daarnaast trekken enkele gezelschappen (Toneelgroep Amsterdam, RO Theater en Artemis) zich gedeeltelijk terug in een 'eigen huis', om produktie en presentatie beter op elkaar af te kunnen stemmen. Dit in navolging van De Appel, Art&Pro en de Trust. De raad heeft in het vorige kunstenplanadvies al gewezen op de vruchtbare artistieke werking van een eigen accommodatie. Overigens maken alle gezelschappen met een eigen huis ook reisvoorstellingen.

Een enigszins tegengestelde ontwikkeling wordt zichtbaar bij Het Nationale Toneel en de voorzieningen in het Zuiden, Oosten en Noorden van het land, die te kennen geven naast hun lokale taak ook een landelijke functie te willen vervullen.

Of genoemde ontwikkelingen gevolgen hebben voor het spreidingsbeleid, is vooralsnog onzeker. Om daar duidelijkheid over te krijgen, zullen zij allereerst getoetst moeten worden op hun artistieke merites. Als richtlijn geldt dat deze ontwikkelingen per saldo geen nadelige gevolgen mogen hebben voor de over het land gespreide accommodaties die zich inspannen voor een artistiek hoogwaardig aanbod.

Theater in de multiculturele samenleving

Afzonderlijke aandacht is vereist voor de wijze waarop het theater inspeelt op de culturele verscheidenheid in de Nederlandse samenleving. Allochtone makers en spelers worden steeds vaker betrokken bij reguliere toneelproducties. Er ontstaan hybride theatervormen, naast vormen waarin de oorspronkelijke culturele achtergrond de overhand heeft. In de komende periode dienen gezelschappen en schouwburgen te streven naar verhoging van de toegankelijkheid voor het multiculturele publiek.

Nieuwe schouwburgen

Het is opvallend hoeveel nieuwe theateraccommodaties recent zijn gebouwd en nog in aanbouw zijn. Sommige lokale overheden blijken wel te investeren in een eigen accommodatie, maar weinig geld over te hebben voor de daarbij horende programmering. Daar komt bij dat de gezelschappen zich met hun reisproducties concentreren op de accommodaties met goede begeleiding en faciliteiten. Deze accommodaties staan overigens lang niet altijd in de knooppuntgemeenten. Dit leidt tot een spanningsveld tussen accommodaties en aanbod dat moeilijk oplosbaar lijkt. De raad beveelt aan deze ontwikkeling goed te volgen en op de agenda's te zetten van het convenantenoverleg.

Beeldende kunst

Belangrijke uitdagingen voor de beeldende kunsten in de komende jaren vormen de ontwikkelingen rond de beeldcultuur en de nieuwe media. Beeldende kunstenaars moeten de ruimte krijgen om een substantiële bijdrage te leveren aan de culturele kwaliteit hiervan.

Nederland kent een gevarieerd en omvangrijk aanbod beeldende kunst van goede kwaliteit. Musea, galeries, kunstenaarsinitiatieven en opleidingen zijn goed gespreid over het land. In de lopende kunstenplanperiode is veel aandacht besteed aan de verfijning van de infrastructuur en het subsidie-instrumentarium. Zo werd de Mondriaan Stichting opgericht, opende het Foto Instituut zijn deuren, werd de Rijksdienst Beeldende Kunst gereorganiseerd en kregen diverse instellingen een betere huisvesting. Bij het Fonds voor Beeldende Kunsten, Vormgeving en Bouwkunst (BKVB) kwam de regeling voor basisstipendia in de plaats van het systeem van beroepskostenvergoedingen.

Voor de nieuwe kunstenplanperiode beveelt de raad aan het beleid te continueren en op onderdelen te versterken. Naast voldoende vrije ruimte voor ontwikkeling en kwaliteit, moet gewerkt worden aan verbetering van de communicatie met het publiek. Het funderend onderwijs heeft de belangrijke taak om zorg te dragen voor voldoende culturele bagage. Tegelijkertijd dient ook het initiatief van beeldende kunstinstellingen, gemeenten en individuele kunstenaars ter verbetering van de participatie te worden gestimuleerd. Extra aandacht is nodig voor de afstemming tussen het beeldende kunstbeleid en de kunstmusea.

BK-instellingen

Voor het Fonds BKVB is het zaak zich te beraden op zijn subsidieregelingen naar aanleiding van het evaluatie-onderzoek en, zonodig, de nieuwe basisbeursregeling van het Ministerie van Sociale Zaken. De specifieke functie van de op kwaliteit gebaseerde individuele subsidies is volgens de raad niet in het geding. De Mondriaan Stichting heeft, na een moeizame start, onlangs een beleids- en activiteitenplan uitgebracht. De werking van haar instrumentarium zal in het kunstenplanadvies worden geëvalueerd, waaronder de subsidiëring van kunstenaarsinitiatieven en de budgettering van het buitenlandbeleid. Van het Foto Instituut wordt verwacht dat het zich duidelijker profileert. De oprichting van deze instelling mag overigens niet als alibi worden gebruikt om initiatieven op het gebied van de fotografie elders te marginaliseren. Instellingen die onder meer voor de internationale uitwisseling van belang zijn, zoals Witte de With, De

Appel en MonteVideo, zullen worden getoetst in het kader van de meerjarige presentatiesubsidies.

Voor de werkplaatsachtige instellingen geldt dat hun positie ten opzichte van de tweede fase opleidingen zal worden bekeken. Gelet op het grote belang van de nieuwe media, behoeven in het bijzonder de instellingen die actief zijn op dit terrein, aandacht.

Educatie en participatie

Het tentoonstellingsbezoek is de laatste decennia toegenomen; niettemin blijft de belangstelling voor de beeldende kunst van deze tijd achter. De mogelijkheden die onderwijs en kunsteducatie bieden ter verbreding van de publieke belangstelling, moeten meer worden benut. Om een geïnteresseerd en kritisch publiek te kweken, is het van belang dat op basisscholen en in de basisvorming voldoende aandacht wordt besteed aan de beeldende vakken. Naast de actieve beeldende vorming zou het kijken naar en het praten en denken over beeldende kunst moeten worden bevorderd. Samenwerking met musea, centra voor kunstuitleen en kunstenaars kan tot inspirerende resultaten leiden. Van kunstinstanties mag worden verwacht dat zij hier vanuit hun eigen inhoudelijk beleid op inspelen.

Bij musea, centra voor beeldende kunst en kunstuitleen-instellingen is meer aandacht voor een specifieke benadering van publieksgroepen van belang. Een gedifferentieerd beleid, gericht op uiteenlopende behoeften aan informatie, verhoogt de kunstbeleving op meerdere niveaus. Ervaringen van musea in andere landen of van musea op andere terreinen dan de beeldende kunst kunnen tot voorbeeld strekken.

Televisie, radio en pers spelen eveneens een rol in de participatie. Deze kan worden versterkt door onafhankelijke en toegankelijke kunstkritiek te stimuleren en de daarop gerichte kunsttheoretische activiteiten te ondersteunen.

Kunstvakonderwijs

De raad heeft in het verleden diverse keren geadviseerd over het kunstvakonderwijs en zijn zorgen geuit over de grote uitstroom van afgestudeerden. Nu als gevolg van het mislukken van de concentratieoperatie het grote aantal beeldende kunstopleidingen niet is verminderd, is dit probleem nog immer actueel. Dit jaar start een groot aantal opleidingen een al dan niet erkende tweede fase, wat ertoe kan leiden dat de oude situatie op een verkapte wijze blijft bestaan. Scherpere selectie en kwaliteitsverbetering is daarom geboden. Verder is, naast de aandacht die wordt besteed aan ambachtelijke vaardigheden, meer ruimte nodig voor het ontwikkelen van het vermogen om te communiceren over het eigen werk.

De raad hecht eraan dat ruime aandacht wordt besteed aan deze problemen in de reguliere kwaliteitszorg van het HBO-onderwijs. De bevindingen van de visitatiecommissie voor het beeldende kunstonderwijs worden met belangstelling tegemoet gezien.

Naast de kunstvakopleidingen dragen de werkplaatsachtige instellingen - de Ateliers, de Rijksakademie, de Jan van Eyck Akademie - alsook het Europees Keramisch Werkcentrum, ieder op hun eigen manier bij aan de ontwikkeling van beeldend kunstenaars. Zij onderscheiden zich ook door hun internationale oriëntatie. In de discussie over de kwaliteit van het kunstvakonderwijs dienen de ervaringen en benaderingswijzen van deze instellingen een rol te spelen.

Markt

Onderzoek heeft aangetoond dat de omzet van Nederlandse beeldende kunst minder krap is dan wel eens wordt verondersteld. Het gemiddelde inkomen van beeldend kunstenaars uit hun kunstenaarschap is echter miniem. Hoewel een groot deel van deze omzet wordt verkregen uit verkoop aan particulieren, kent Nederland weinig 'grote' verzamelaars. Collectioneren is vooral een zaak van musea, centra voor kunstuitleen en bedrijven.

De aansluiting met de internationale markt is eveneens een probleem. Galeriestelsels brengen weinig buitenlandse kunstenaars, omdat deze voor Nederlandse begrippen duur zijn. De galeriebranche is minder actief in het buitenland, waardoor ook de promotie van Nederlandse kunstenaars buiten de grenzen te wensen over laat.

De raad pleit ervoor de mogelijkheden te versterken om Nederlandse kunst internationaal onder de aandacht te brengen en te verkopen. De nieuwe regelingen voor musea en galeriestelsels bij de Mondriaanstichting bieden perspectief en zullen op hun effectiviteit moeten worden getoetst. Daarnaast blijft van belang dat het aankopen en lenen van kunst in eigen land wordt gestimuleerd. De galeriebranche zou hierbij een meer actieve rol kunnen spelen. Nu besloten is de rentesubsidieregeling te continueren, moet gekozen worden tussen een 'brede' of een 'smalle' regeling. In het eerste geval is een bijdrage van marktpartijen, in aanvulling op de rijksmiddelen, aan te bevelen.

Provincies en gemeenten

Naast het rijk leveren provincies en gemeenten een belangrijke bijdrage aan het beeldende kunst-klimaat. Op gemeentelijk niveau zijn de lijnen tussen kunstenaars, kunstinstellingen, scholen en het publiek het kortst. Voor het coördineren van publieksgerichte activiteiten ziet de raad een rol weggelegd voor de centra voor kunstzinnige vorming en instellingen voor kunstuitleen.

De raad is er voorstander van de verdeling van de zogenaamde decentrale geldstroom, meer dan nu het geval is, afhankelijk te stellen van het daadwerkelijke beleid van gemeenten. Over dit laatste onderwerp zal op korte termijn nader advies worden uitgebracht.

Bouwkunst

De architectuurnota van de Ministers van WVC en VROM (1991) heeft de basis gelegd voor nieuw stimuleringsbeleid waarvoor in de afgelopen jaren door beide ministeries gezamenlijk circa f 10 mln extra beschikbaar werd gesteld. Het architectuurbeleid van het rijk is relatief jong en richt zich op het stimuleren van de architectonische kwaliteit van het bouwen. Of het talent van ontwerpers daadwerkelijk wordt benut, is evenwel afhankelijk van een relatief groot aantal partijen met uiteenlopende belangen.

Ruimtelijk ontwerpers staan voor tal van belangrijke uitdagingen. Zo zijn er plannen voor de uitbreiding van steden, moeten oude stadsdelen opnieuw worden ingericht, en staan belangrijke ingrepen in de infrastructuur op stapel. Dergelijke complexe vraagstukken vragen om vakkundige inbreng en samenwerking van architecten, interieurarchitecten, stedenbouwkundigen en landschapsarchitecten. De rijksoverheid heeft een bijzondere taak in het bewaken van de kwaliteit van de openbare ruimte en de buitenruimte. Daarom is, behalve voor architectuur en stedenbouw, ook aandacht vereist voor landschapsarchitectuur en interieurarchitectuur. Om dit te realiseren is meer samenwerking tussen de Ministeries van OCW en VROM en de andere ministeries en rijksdiensten noodzakelijk. Verder is van belang dat de bijdrage die gemeenten kunnen leveren aan het architectuurbeleid, beter wordt benut.

In 1993 nam het Nederlands Architectuurinstituut zijn nieuwe gebouw in gebruik en werd het Stimuleringsfonds voor Architectuur opgericht. Architectuur Lokaal ging van start als platform voor gemeentelijk architectuurbeleid. Deze instellingen hebben onder meer tot taak waardering te kweken voor de ruimtelijke kwaliteit bij opdrachtgevers en publiek en zijn daarom van cruciaal belang voor het architectuurklimaat. Dat deze instellingen door belangstellenden vooral worden getoetst op hun direct waarneembare betekenis voor de bouwpraktijk, is begrijpelijk. Het zou echter van kortzichtigheid getuigen als daaraan wordt toegegeven. Kennisoverdracht en innovatie werkt immers op langere termijn door in de bouwpraktijk.

Opdrachtgevers hebben grote invloed op het architectonisch 'uiterlijk' van Nederland. Veel opdrachtgevers hechten echter onvoldoende belang aan de architectonische kwaliteit van gebouwen. Vooral op dit terrein zouden nieuwe initiatieven ontwikkeld moeten worden.

Invloed van de rijksoverheid

In zijn advies over de architectonische kwaliteit van gebouwen voor de rijksoverheid (1994) signaleerde de raad dat de ontwikkeling van deze gebouwen steeds meer wordt overgelaten aan externe financiers. De rijksoverheid is als opdrachtgever aan het terugtreden, terwijl cultuurpolitieke overwegingen er juist voor pleiten talentvolle architecten te stimuleren door middel van ontwerp opdrachten. Ook van de nieuwe rijksbouwmeester wordt verwacht dat hij zich inspant om het architectuurbeleid tot een succes te maken.

Het programma van eisen voor rijksgebouwen wordt alsmaar complexer en steeds meer partijen oefenen invloed uit op het ontwerp-proces. Het wordt daarom des te belangrijker dat wordt tegemoet gekomen aan de behoefte van architecten en stedenbouwkundigen aan één kwaliteitsbewuste opdrachtgever, die zij kunnen aanspreken op zijn inhoudelijke opvattingen. In voornoemd advies is ervoor gepleit de rijksbouwmeester, die de architectonische kwaliteit toetst, meer invloed te geven op ontwerp- en bouwprocessen. Dit stelt hoge eisen aan de projectleiders van de Rijksgebouwendienst. Op initiatief van het Stimuleringsfonds voor de Architectuur zal nog dit jaar onderzoek worden gedaan naar de architectonische kwaliteit van een aantal projecten van de Rijksgebouwendienst. De resultaten van dit onderzoek kunnen wellicht van nut zijn voor de verdere beleidsontwikkeling.

Architectuuronderwijs

In het architectuuronderwijs worden ingrijpende wijzigingen doorgevoerd. Aan de Academies van Bouwkunst gaan dit jaar de tweede fase opleidingen van start. Het wetsvoorstel dat de verlenging regelt van de duur van de ontwerpopleidingen aan universiteiten, zal waarschijnlijk in de loop van 1995 worden aangenomen. De raad verwacht dat door deze wijzigingen het gemiddelde niveau van de opleidingen zal verbeteren. Niettemin bestaat de indruk dat universitaire curriculum te weinig aandacht besteedt aan kritische reflectie op de ontwerp-praktijk en aan cultuurgeschiedenis. De raad heeft zich voorgenomen over dit onderwerp nader te adviseren.

Door al deze ontwikkelingen is het extra belangrijk dat het Berlage Instituut wordt beoordeeld op haar meerwaarde voor de ontwerp-praktijk. De raad heeft in zijn advies van juli 1994 aanbevolen de werkplaatsfunctie van dit instituut te versterken.

Op initiatief van beroepsverenigingen wordt een postinitiële beroepsopleiding voor architecten en stedenbouwkundigen opgericht, die de aansluiting tussen opleiding en praktijk moet verbeteren. In de toekomst moet worden nagegaan of beide instituten van elkaars kennis en ervaring kunnen profiteren.

Internationalisering

Dat door de Europese Unie is bepaald dat overheden bij het verlenen van bouwopdrachten een openbare inschrijving moeten houden en competitie mogelijk moeten maken, is bevorderlijk voor de internationale uitwisseling en de verdere ontwikkeling van het vakgebied. Daar staat tegenover dat het bouwen in het buitenland nog steeds hinder ondervindt van praktische barrières, zoals het ontbreken van toegankelijke informatie over nationale wetgeving en lokale regelgeving. Onderzocht dient te worden of de overheid ertoe kan bijdragen deze barrières te slechten.

Het is een goede zaak dat met ingang van dit jaar internationale uitwisselingsprojecten worden gesteund door het Stimuleringsfonds voor Architectuur.

Helaas zijn nog onvoldoende financiële middelen gevonden om het Nederlands Architectuurinstituut in de gelegenheid te stellen zijn taak ten aanzien van internationale museale presentaties waar te maken.

Landschapsarchitectuur

Op het gebied van de ruimtelijke ordening vereisen tal van ontwikkelingen deskundige inbreng van landschapsarchitecten. Recente discussies over bijvoorbeeld de Betuwelijn en de noodzaak van dijkverzwaring illustreren dit. De vorige Minister van Cultuur heeft een verkennend onderzoek laten uitvoeren naar de betekenis van landschapsarchitectuur voor het cultuurbeleid. Dit onderzoek is weliswaar een stap in de goede richting maar belicht het landschap nog te eenzijdig vanuit het aspect van de natuur.

In een recent advies naar aanleiding van dit onderzoek wees de raad op de betekenis van landschapsarchitectuur als produkt van ontwerpers. Aanbevolen werd een eigen beleidsinstrumentarium te ontwikkelen ter stimulering van het landschapsarchitectonisch ontwerpen. Tevens zou een uitbreiding van taken van het Nederlands Architectuurinstituut en het Stimuleringsfonds voor Architectuur op zijn plaats zijn.

Interieurarchitectuur

Interieurarchitectuur kan het nodige verbeteren aan onder meer de toegankelijkheid van gebouwen en de helderheid van routes voor bezoekers. Sommige interieurarchitecten identificeren zich met bouwen en architectuur, en anderen met kunsten en vormgeving. Daarom is het een probleem dat op HBO-niveau de tweede fase opleiding interieurarchitectuur alleen in het kunstvakonderwijs en niet in het bouwkunstonderwijs wordt aangeboden. Ook wat de interieurarchitectuur betreft valt te overwegen de taken van het Nederlands Architectuurinstituut en het Stimuleringsfonds voor Architectuur te verruimen.

Monumentenzorg

Op het terrein van de ruimtelijke inrichting dienen zich onderwerpen aan die vragen om afstemming van de beleidsterreinen architec-

tuur en monumentenzorg. Op landelijk niveau zijn de Rijksgebouwendienst en de rijksbouwmeester betrokken bij de herinrichting van monumentale stadsdelen. Op gemeentelijk niveau kan het beschermen van monumenten en stads- en dorpsgezichten een instrument zijn ter stimulering van de ambities van lokale bestuurders ten aanzien van de ruimtelijke inrichting. De op te richten Raad voor Cultuur(beleid) kan meer samenhang brengen in de advisering over deze terreinen.

Lokaal architectuurbeleid

De meeste bouwplannen onttrekken zich aan het architectuurbeleid van het rijk. Toch kan de zorg voor openbare ruimten niet volledig aan marktpartijen worden overgelaten. Ook lokale overheden hebben belang bij de ruimtelijke inrichting en dienen daarop een visie te ontwikkelen. In de praktijk blijken de lagere overheden zich echter te vaak te conformeren aan de belangen van financiers. Met name de verdere ontwikkeling van Architectuur Lokaal, als platform voor gemeentelijk architectuurbeleid, is van belang voor het informeren en inspireren van lokale bestuurders.

Ook is het mogelijk de kwaliteit van bouwplannen te verbeteren door middel van politiek te bekrachtigen stedenbouwkundige voorwaarden of beeldkwaliteitplannen.

Het is de taak van welstandscommissies om het definitief ontwerp te toetsen. In dat stadium is het echter meestal te laat om plannen van te geringe kwaliteit nog te kunnen verbeteren. Het is daarom noodzakelijk al tijdens de ontwerpfase - dus ruim vóór de toetsing - te voorzien in deskundige begeleiding, bijvoorbeeld door een consulent of stadsarchitect. De raad beveelt aan hierover afspraken te maken in het kader van de nieuwe convenanten tussen rijk en gemeenten.

Vormgeving

Het rijksbeleid op het gebied van de vormgeving wordt in Nederland gevoerd door het Ministerie van OCW. Dit bevestigt weliswaar de culturele dimensie van vormgeving en ontwerpen, maar laat onverlet dat vormgeving in belangrijke mate ook economische betekenis heeft. Het vormgevingsbeleid is - als onderdeel van het cultuurbeleid - gericht op het bevorderen van de kwaliteit van het aanbod, het stimuleren van de vraag naar en de belangstelling voor vormgeving en het aanmoedigen van de discussie over vormgeving.

De afgelopen jaren stonden in het teken van de oprichting van het Vormgevingsinstituut. Dit instituut heeft een belangrijke taak in het coördineren van de verschillende vormgevingsdisciplines en het stimuleren van de ontwikkeling van het vakgebied. Wat dit betreft lijkt het instituut, gegeven zijn korte bestaan, zich goed te ontwikkelen. De raad gaat ervan uit dat het Vormgevingsinstituut de komende jaren ook een voortrekkersrol zal vervullen in het uitdragen van de culturele betekenis van vormgeving.

Met name de vrije vormgevers zijn voor de ontplooiing van hun talent afhankelijk van de subsidiemogelijkheden van het Fonds voor Beeldende Kunsten, Vormgeving en Bouwkunst (BKVB). In de andere disciplines is het daarentegen gebruikelijk dat vormgevers werken voor opdrachtgevers. De individuele subsidies van het Fonds BKVB dragen inderdaad bij aan de artistieke ontwikkeling van vormgevers. Niettemin dient te worden nagegaan of dit instrument voldoende is afgestemd op de beroepspraktijk.

Vanaf 1993 worden de incidentele subsidies verstrekt door de Mondriaanstichting en is het programma van de Jan van Eyck Akademie uitgebreid met vormgeving. Van deze instellingen wordt verwacht dat zij zich verder profileren en hun draagvlak in het veld versterken.

De raad beveelt aan in de volgende kunstenplanperiode het huidige beleid te continueren en zo mogelijk te intensiveren. Daarnaast is nieuw beleid nodig ten aanzien van de theorievorming en het stimuleren van de vraag naar vormgeving. Ook het beleid van de provincies en gemeenten verdient extra aandacht.

Theorievorming

Nederland kent geen wetenschappelijke traditie op het gebied van de vormgeving. Was de taakverdeling tussen de departementen van Cultuur en Onderwijs tot voor kort een belemmering, nu, na de departementale herindeling, zijn er nieuwe kansen voor betere afstem-

ming van de culturele en wetenschappelijke componenten van het beleid. Daarbij is vooral van belang dat de theorieontwikkeling over vormgeving in het hoger onderwijs wordt gestimuleerd. Het Vormgevingsinstituut en de Jan van Eyck Akademie kunnen hieraan bijdragen. Deze laatste instelling heeft inmiddels een theoretische basis gelegd, maar zou haar programma kunnen verbeteren door meer aandacht te besteden aan de relatie met de beroepspraktijk. Voorts moet worden bevorderd dat de Mondriaanstichting en het Fonds BKVB initiatieven op het terrein van de theorievorming ondersteunen.

Het stimuleren van de vraag

Ook via opdrachtgevers kan het vormgevingsbeleid versterkt worden. Het stimuleren van de vraag naar vormgeving heeft tot nu toe onvoldoende aandacht gekregen. Dit wordt des te belangrijker omdat bedrijven naar mogelijkheden zoeken om zich te onderscheiden van de concurrentie, mede als gevolg van de Europese eenwording. Op dit terrein liggen er duidelijk taken voor het Ministerie van Economische Zaken die tot nu toe te weinig zijn ingevuld. Dit ministerie zou het bedrijfsleven moeten wijzen op het economisch belang van vormgeving en kunnen stimuleren om meer opdrachten aan vormgevers te verstrekken.

Potentiële opdrachtgevers bevinden zich vooral in het midden- en kleinbedrijf. Daar wordt vormgeving meer gezien als verfraaiing, dan als strategie voor het versterken van de eigen concurrentiepositie. Voorlichting over de bedrijfseconomische mogelijkheden van vormgeving zou hierin verandering kunnen brengen. Hier lijkt een taak weggelegd voor beroepsverenigingen, innovatiecentra en instellingen die bemiddelen tussen opdrachtgevers en ontwerpers. Onderzocht moet worden in hoeverre de overheid hieraan steun kan verlenen.

Gemeenten en provincies

Ook gemeenten en provincies hebben een verantwoordelijkheid in het stimuleren van de belangstelling voor en vraag naar vormgeving. Voor het gemeentelijk vormgevingsbeleid is in het huidige kunstplan een bedrag van f 2 mln uitgetrokken dat wordt verdeeld over de vier grote steden en de provincies met hun convenant-gemeenten. Dit beleid lijkt slechts incidenteel goede initiatieven op te leveren. Het ontbreken van specifieke deskundigheid ter plaatse en goed overleg tussen de betrokken gemeenten is een probleem. Het Vormgevingsinstituut zou ook op dit vlak een stimulerende rol kunnen spelen. De raad bereidt een advies voor over deze kwestie, waarin naar verwachting wordt voorgesteld de verdeling van de decentrale geldstroom voor vormgeving (en beeldende kunst) meer afhankelijk te stellen van het daadwerkelijke beleid van gemeenten.

Film

Het rijksbeleid met betrekking tot film wordt globaal gevoerd vanuit drie invalshoeken:

- het mogelijk maken dat film - evenals andere vormen van kunst - in Nederland wordt geproduceerd;
- het bevorderen van de mogelijkheden om kennis te nemen van een kwalitatief hoogwaardig en divers filmaanbod;
- het vormen en behouden van een collectie en documentatie op het gebied van film.

Productie

In het vigerende kunstenplan is vooral getracht de condities voor de productie van film te verbeteren: de twee filmfondsen zijn samengevoegd in het Nederlands Fonds voor de Film, dat ruim f 2 mln extra kreeg en daarmee een begin kon maken met het inlopen van achterstanden. Daarnaast kwam via het Coproductiefonds Nederlandse Omroepen meer geld beschikbaar voor de productie van films waarin de omroepen participeren. De eerste resultaten van dit beleid zullen nog dit jaar zichtbaar worden. Toch zijn genoemde maatregelen bij lange na niet toereikend om van een gezond filmproductieklimaat te kunnen spreken.

De Nederlandse film is niet alleen van belang als kunstvorm, maar ook als bedrijfstak met groeipotentie, zo werd geconstateerd in het McKinsey-rapport over de audiovisuele sector (1993). Een goed klimaat voor filmproductie vereist een minimale infrastructuur van audiovisuele voorzieningen en gekwalificeerde arbeidskracht. Op haar beurt is die infrastructuur slechts in stand te houden bij een gegarandeerd aantal filmproducties per jaar. Wordt er minder geproduceerd, dan zoeken de meest getalenteerden hun heil in het buitenland of bij de televisie, zo bleek de afgelopen jaren. De Nederlandse film wordt daardoor ernstig in zijn voortbestaan bedreigd.

Wil Nederland een eigen, onafhankelijke filmcultuur behouden en verder ontwikkelen, dan moeten de maatregelen uit de vorige cultuurnota een vervolg krijgen en zal het aantal speelfilms, inclusief de internationale coproducties, op den duur moeten verdubbelen. Dit is niet alleen nodig om de infrastructuur te versterken, maar ook voor de verhoging van de kwaliteit van het filmaanbod en daarmee voor de distributie, de vertoning, en - uiteindelijk - het terugwinnen van publiek.

Het produktieniveau moet ook aanzienlijk worden verhoogd om beter te kunnen aansluiten bij het filmbeleid van de Europese Unie. Daarbij gaat het niet alleen om speelfilms, maar ook om genres waarin Nederland traditioneel sterk is, zoals de documentaire en de animatiefilm.

Bovendien vraagt de programmering van de publieke omroepen, volgens de in de Mediawet voorgeschreven percentages aan cultuur en amusementsprogramma's, dat wordt voorzien in een substantiële inbreng van het nationale produkt. Een belangrijke stimulans zou kunnen uitgaan van een wekelijkse vertoning op televisie van minimaal één Nederlandse speelfilm, een plan dat door de filmsector is ontwikkeld en aan de publieke omroep is voorgelegd.

Ten slotte is verbetering van de filmproductie-mogelijkheden van belang voor de verdere ontwikkeling van de nieuwe media, opdat Nederland optimaal kan profiteren van de sterke positie die het op dit heeft.

Voor de financiering van een filmaanbod zoals hier bedoeld, is het dubbele nodig van het totaalbedrag dat nu beschikbaar is bij het Nederlands Fonds voor de Film, de omroepen, het CoBO-fonds en het Stimuleringsfonds voor Culturele Omroepproducties.

Een extra financiële injectie voor het filmfonds zou gefinancierd moeten worden uit de eventuele BTW-verlaging op het bioscoopkaartje. In het McKinsey-rapport werd al geconstateerd dat het Ministerie van Economische Zaken een taak heeft ten aanzien van de film als bedrijfstak. Onderzocht moet worden welke fiscale maatregelen mogelijk zijn die het voor particulieren aantrekkelijker maken om te investeren in filmproducties. Voorts dient bevorderd te worden dat de Europese financieringsbronnen beter worden benut en moet de toegankelijkheid daarvan voor producenten en distributeurs uit een klein land als Nederland worden bewaakt.

De afstemming van nationaal en Europees beleid is van cruciaal belang voor de ontwikkeling van de Nederlandse filmindustrie. In het Verdrag betreffende de Europese Unie is bepaald dat het Europese beleid aanvullend en ondersteunend is ten opzichte van dat van de lidstaten. Zo is het de primaire verantwoordelijkheid van nationale overheden om zorg te dragen voor een produktiestructuur die internationaal coproduceren mogelijk maakt. Maar ook waar op grond van het Europese beleid voorzieningen worden getroffen voor opleiding, productie-ontwikkeling en distributie, dient op nationaal niveau de basis te worden gelegd voor een goede infrastructuur, opdat maximaal van deze voorzieningen kan worden geprofiteerd.

Distributie en publieksbereik

De situatie rond de aankoop en distributie van buitenlandse kwaliteitsfilms is al jaren omstreven. De raad is van mening dat het subsidie voor de distributie van kwaliteitsfilms niet kan worden gemist.

Wel zou opnieuw onderzocht moeten worden in hoeverre een wijziging in het subsidiesysteem wenselijk is.

Wat betreft het aanbod kan worden vastgesteld dat de bioscopen, filmhuizen en festivals tezamen vrijwel alle belangwekkende films in Nederland vertonen. Dit betekent helaas niet dat ook het potentiële publiek voor deze films voldoende wordt bereikt. Knelpunten zijn nog steeds het tekort aan geschikte doeken, het gemis aan goede communicatie tussen bioscopen en filmhuizen en de beperkte mogelijkheden om aan filmpromotie en publieksopbouw te werken. Aanbevolen wordt de lagere overheden te stimuleren bij te dragen aan de professionalisering van de filmhuizen, zodat deze beter toegerust zijn om hun promotionele taak uit te voeren. Daarvoor zou een subsidie-instrument ontwikkeld moeten worden dat vergelijkbaar is met de investeringssubsidies die het rijk aan filmhuizen verstrekt.

Opleiding en educatie

Evenals de distributie, heeft ook de productie-ontwikkeling een impuls gekregen van Europese stimuleringsinitiatieven. Daarnaast zijn echter ook nationale voorzieningen nodig, gericht op de opleiding van scenarioschrijvers, regisseurs en producenten (zoals de filmwerkplaats). In het beroepsonderwijs dient de tendens aangemoedigd te worden om de vaak zeer verschillende audiovisuele opleidingsprogramma's te inventariseren en om tot een heldere profilering te komen. Wellicht kan ook hier het samengaan van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen leiden tot een meer geïntegreerd beleid.

In het basis- en voortgezet onderwijs is Audiovisuele Vorming geen vanzelfsprekend onderdeel van het lesaanbod. Nu de beeldcultuur zozeer in betekenis toeneemt, zou op dit terrein een beleid ontwikkeld moeten worden dat vergelijkbaar is met het leesbevorderingsbeleid. Kwaliteitsbesef kan zich ook op audiovisueel gebied pas ontwikkelen als men er van jongs af aan, en voortdurend, mee in aanraking wordt gebracht.

In het voortgezet onderwijs biedt de invoering van de basisvorming nieuwe mogelijkheden voor audiovisuele vorming die nog nauwelijks worden benut. Met het oog hierop dient het opleiden van docenten Audiovisuele Vorming, zoals dat sinds 1991 aan de Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten gebeurt, verder te worden gestimuleerd. Audiovisuele vorming in het voortgezet onderwijs zou ook het niveau van de instroom bij het Hoger en Academisch AV-onderwijs bepaald ten goede komen.

Conservering en archivering

Film is een van de belangrijkste bronnen van kennis over de recente geschiedenis en cultuur. Het is daarom onbegrijpelijk dat wel veel overheidsgeld beschikbaar is voor het behoud van ons papieren erfgoed, maar dat de conservering van audiovisueel materiaal bij gebrek aan middelen niet structureel kan worden aangepakt.

De grote audiovisuele archieven hebben samen plannen ontwikkeld voor het verzamelen, conserveren en toegankelijk maken van materiaal. De raad ziet in deze plannen een werkbare aanpak van de problematiek en onderschrijft de opvatting van de Stuurgroep Nationaal Audiovisueel Archief, waar die zich uitsprak voor samenwerking tussen de betrokken instellingen, in plaats van de oprichting van één Nationaal Audiovisueel Archief. Deze instellingen dienen vanuit hun eigen beleid vorm te geven aan genoemde plannen. Hierbij moet erop worden toegezien dat met name het omroeparchief ook voor individuele filmmakers toegankelijk is, ook als het bijvoorbeeld gaat om research in de pre-scenariofase. De raad ondersteunt het pleidooi van de stuurgroep om de benodigde financiële middelen op korte termijn ter beschikking te stellen.

Letteren

De afgelopen jaren is in de letterensector gewerkt aan de uitwerking van het beleid zoals geformuleerd in de Letterenbrief (1990) en de nota Investeren in Cultuur. Op alle onderdelen van het letterenterrein is dit zichtbaar: het Fonds voor de Letteren kreeg ruimte om de werkbeurzen voor literaire auteurs en vertalers op te trekken naar een aanvaardbaar niveau; het Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds boekt successen met zijn vertalingenbeleid en stimuleert de publikatie van Nederlandse klassieken; de leesbevordering kreeg een stevige injectie; het Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum heeft een fors gedeelte van de achterstand in de conservering ingelopen. Voorts blijkt het aanbod van literatuur, zowel voor volwassenen als voor de jeugd, divers en van goede kwaliteit.

In die zin gaat het goed met de letteren, maar alertheid blijft geboden want er dienen zich tal van vraagstukken aan die een antwoord vragen van de overheid. Dat geldt onder meer voor het literatuuronderwijs, het auteursrecht, de vaste boekenprijs en het leenrecht. Een goede afstemming tussen de bij het letterenbeleid betrokken ministeries (OCW, EZ en Justitie) blijft noodzakelijk.

Schrijvers en vertalers

Als gevolg van de verruiming van het budget van het Fonds voor de Letteren zijn de aan het fonds ontleende inkomsten van schrijvers en vertalers de afgelopen jaren met ca. 40% gestegen en hebben professionele auteurs en vertalers meer mogelijkheden hun vak uit te oefenen. Niettemin is het budget van het fonds nog niet op het uiteindelijke - na uitvoerige besprekingen in de Kamer toegezegde - niveau; in de jaren 1995 en 1996 is voorzien in een verdere verhoging van het subsidie. Los daarvan doen zich budgettaire problemen voor als gevolg van de toename van aanvragen door vertalers. Ook de vele subsidieaanvragen die sinds enkele jaren van Vlaamse zijde bij het fonds binnenkomen, drukken zwaar op het budget. De Vlaamse Gemeenschap streeft weliswaar naar afstemming van haar subsidiesysteem op de Nederlandse situatie, maar vooralsnog zijn de Vlaamse middelen beperkt. De raad beveelt aan de Nederlandse Taalunie in deze afstemmingsproblematiek een coördinerende rol te laten spelen.

Internationalisering

Het Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds (Productiefonds) wordt geprezen om zijn vertalingenbeleid; de vlucht die de Nederlandse literatuur in met name Duitsland en Frankrijk

heeft genomen, is voor een niet gering deel te danken aan dit fonds. Nu steeds meer buitenlandse uitgevers Nederlandse auteurs in hun fonds opnemen, wordt de roep om goede vertalers vanuit het Nederlands sterker. Het bestand goede zgn. andersom-vertalers is relatief gering. Een mogelijke oplossing van dit vraagstuk ligt in een uitbreiding van de capaciteit van het Vertalershuis in Amsterdam. Het voornemen om voor het vertalingenbeleid in 1995 f 1 mln extra uit te trekken, juicht de raad dan ook toe. Voorts is aan te bevelen de letterenfaculteiten en het Produktiefonds, tezamen met Neerlandici aan buitenlandse universiteiten, plannen te laten ontwikkelen voor een verblijf van vertalers-in-residence. Ten slotte dringt de raad erop aan dat de regering zich in de Europese Unie blijvend sterk maakt voor het Nederlands als cultuur- en bestuurstaal.

Vaste boekenprijs

Bedreigend voor het voortbestaan van een kwalitatief, divers en ruim verkrijgbaar literair aanbod, zijn de ontwikkelingen rond de vaste boekenprijs. Niet alleen duurt de onzekerheid rond Europees-rechtelijke aspecten als het grensoverschrijdend handelsverkeer voort, ook plaatst het Ministerie van Economische Zaken vraagtekens bij enkele - voor de privaatrechtelijke handhaving van de vaste boekenprijs vitale - bepalingen van het Reglement Handelsverkeer. De raad beveelt aan de meermalen door de regering uitgesproken steun voor de vaste prijs te bevestigen, door ofwel de bestaande regeling te handhaven, ofwel een (lichte) wettelijke regeling te ontwerpen, die vergelijkbare garanties biedt. In de huidige situatie dreigt anders het gevaar dat de prijsbinding van buitenaf, dan wel van binnenuit, wordt uitgehouden. De raad is overigens van mening dat de verticale prijsbinding ook belangrijk is voor de bibliotheken, omdat het stunten met verkoopprijzen, met als gevolg verschraling van het aanbod, op den duur ook de functie van bibliotheken zal ondermijnen.

Leesbevordering

In de vorige kabinetsperiode is veel aandacht besteed aan het leesbevorderingsbeleid, dat zich uitstrekt over meer dan alleen de literatuur en waarvan ook de boekenbranche een groot deel voor haar rekening neemt (boekenweekgeschenk, griffels, prijzen). Dit heeft geleid tot de omvorming van de Stichting Lezen en een structureel overheidsbudget van ca. f 6 mln voor dit doel. Van de Stichting Lezen wordt verwacht dat zij uitgroeit tot het centrum voor leesbevordering en plannen ontwikkelt die de gezamenlijke verantwoordelijkheid van de overheid en het bedrijfsleven voor de leesbevordering tot uitdrukking brengen. Overigens is er, zoals de raad al eerder adviseerde, nog steeds grote behoefte aan relevant onderzoek naar de effectiviteit van het leesbevorderingsbeleid. Als gevolg van de overgang van de Cultuur naar het departement van OenW kunnen nu in elk geval de banden tussen de leesbevordering en het onderwijs strakker worden aangehaald.

Bibliotheekwerk en boekenbranche

Van bibliotheken mag worden verwacht dat zij over een breed aanbod beschikken; niet alleen goed lopende titels, maar ook het minder gevraagde werk dient aanwezig te zijn. Deze taak komt echter meer en meer onder druk te staan als gevolg van de bezuinigingen op het Provincie- en Gemeentefonds, waardoor vooral in de kleinere gemeenten het aanbod verschaalt en de dienstverlening wordt aangetast. Daar komt bij dat bibliotheken zich, deels ten koste van het boek, meer en meer ontwikkelen tot informatieaanbieders, waarbij het gebruik van audiovisuele middelen een hoge vlucht neemt. Door de vergevorderde decentralisatie van het bibliotheekbeleid lijkt de rijksoverheid echter onvoldoende in staat de zo noodzakelijke culturele functie van de bibliotheek overeind te houden.

De boekenbranche en de gesubsidieerde bibliotheken vervullen beide een belangrijke rol in het toegankelijk maken van literatuur door het boekbezit te stimuleren en het uitlenen van literatuur te bevorderen. Het ligt voor de hand dat zij, waar mogelijk, gezamenlijk optrekken en gebruik maken van elkaars sterke punten. De raad heeft zich voorgenomen te adviseren over de gezamenlijke culturele functie van de boekenbranche en bibliotheken en de rol van de rijksoverheid daarbij.

Onderwijs

De functie van het onderwijs bij de leesbevordering kan niet genoeg worden benadrukt. De rol van leraren aan de basisscholen en van docenten Nederlands in het voortgezet onderwijs is cruciaal. In de opleidingen (PABO's, lerarenopleidingen, universiteiten) dient derhalve voldoende aandacht te worden besteed aan de verschillende facetten van het lezen. Niet alleen voor het welslagen van de leesbevordering, maar ook voor de kwaliteit van het literatuuronderwijs en voor de produktie en vertaling van literatuur is dit onontbeerlijk. Voorts is ook betere afstemming tussen het letterenbeleid en het wetenschappelijk onderwijs gewenst. Daarbij kan worden gedacht aan opdrachten voor onderzoek naar het lezen, het functioneren van bibliotheken en het gebruik van het boek. Ook op deze terreinen kan de verhuizing van Cultuur naar het departement van OenW zijn vruchten afwerpen.

Amateurkunst en kunsteducatie

In Nederland zijn veel mensen actief in de amateurkunst. Kunsteducatie vindt plaats in een wijdvertakt netwerk van gekwalificeerde organisaties die scholing en begeleiding bieden aan het onderwijs, amateurkunstenaars en andere belangstellenden. Anders dan bij de professionele kunsten zijn de verantwoordelijkheden voor de amateurkunst en kunsteducatie grotendeels gedecentraliseerd. Het rijk beperkt zich tot aanvullend beleid, dat zich met name richt op kwaliteit en ontwikkeling.

De vorige Minister voor Cultuur legde in haar cultuurnota veel nadruk op de mogelijkheden van amateurkunst en kunsteducatie ter bevordering van de cultuurparticipatie. In het verlengde daarvan koos zij voor het verbeteren van de relatie tussen de amateurkunst, de professionele kunsten en de kunsteducatie. Dit heeft een positieve uitwerking op de diversiteit en kwaliteit van de amateurkunst en de kunsteducatie. Bovendien vergroten amateurkunst en kunsteducatie de waardering voor kunst. Op het niveau van de instellingen werd dit vertaald in de verdere stroomlijning van de landelijke infrastructuur.

Algemene ontwikkelingen

Nu dit beleid enige tijd van kracht is, kan een voorlopige balans worden opgemaakt. De samenwerking tussen de amateurkunst en professionele kunsten is per kunstdiscipline nog zeer wisselend. Op het terrein van de beeldende kunst is er sprake van nog zeer gescheiden circuits. In de theaterdiscipline is een duidelijke toenadering tussen beide sectoren zichtbaar en op het terrein van de muziek bestonden altijd al goede contacten tussen het amateur- en het professionele circuit.

Ook op het gebied van de kunsteducatie wordt gewerkt aan de versteviging van de banden met de professionele kunsten, bijvoorbeeld bij de bemiddeling van professioneel aanbod voor scholen. De door het Nederlands Instituut voor Kunsteducatie (LOKV) gehanteerde premiereregeling, die structurele samenwerking tussen de bemiddelende instellingen, basisscholen en professionele kunstenaars moet stimuleren, heeft gunstige effecten op zowel de deelname van scholen, als de diversiteit en continuïteit van het aanbod.

Tussen de amateurkunst en de kunsteducatie worden de banden eveneens nauwer aangehaald. Zo is er voor de blaasmuziek één landelijk raamleerplan voor zowel de muziekscholen als de opleidingen van de amateurverenigingen. Zij verstrekken bovendien hetzelfde

diploma. Het geheel staat onder kwaliteitscontrole van de Inspectie Amateurkunst en Kunstzinnige Vorming.

Landelijke infrastructuur

De raad kan zich goed vinden in het streven van de rijksoverheid naar een compacte landelijke infrastructuur ter ondersteuning van de amateurkunst. De voorkeur gaat uit naar één onafhankelijke, niet te grote organisatie per discipline, die in staat is flexibel in te spelen op de behoeften van zowel het georganiseerde als het niet-georganiseerde amateurcircuit. Van deze organisaties wordt bovendien verwacht dat zij hun aanbod zouden afstemmen op dat van andere instellingen voor amateurkunst en kunsteducatie, op zowel het gemeentelijke als het provinciale niveau.

Inmiddels hebben de meeste steunfunctie-organisaties met succes een nieuwe koers uitgezet, hetgeen in veel gevallen een aanmerkelijke cultuuromslag met zich heeft meegebracht. De concrete resultaten daarvan worden beoordeeld in het kunstenplanadvies, waarbij de bovengenoemde uitgangspunten als criteria worden gehanteerd.

Het Platform voor Amateurkunst, waarin de landelijke amateurkunstinstellingen zich hebben georganiseerd, heeft zich vooral geconcentreerd op de onderlinge organisatorische samenwerking en heeft als zodanig een gunstige invloed op de sector. Het zou goed zijn als dit platform zich in de toekomst meer zou toelagen op inhoudelijke samenwerking.

Op het terrein van de kunsteducatie is eveneens vooruitgang geboekt ten aanzien van de infrastructuur. Zo heeft de overdracht van inhoudelijke taken van de Vereniging voor Kunstzinnige Vorming (VKV) naar het LOKV geleid tot meer duidelijkheid in de taakverdeling tussen deze instellingen. De VKV is nu in staat zich beter te profileren als vertegenwoordiger van de Centra voor Kunstzinnige Vorming.

De raad adviseerde dat het LOKV flexibel moest inspelen op de behoeften aan landelijke ondersteuning in het veld. De minister stelde vervolgens vast dat het functioneren van dit instituut op termijn zou worden beoordeeld op grond van de positie die het inneemt in het beleidsterrein, de kwaliteit van zijn producten en het bereik van zijn dienstverlening. Daarnaast is voor de raad vooral van belang in hoeverre het LOKV tegemoet komt aan de behoeften in het veld. Ook speelt een rol of het LOKV zich beperkt tot activiteiten die aanvullend zijn op die van andere instellingen. Daarvoor is nodig dat deze instelling een cultuuromslag weet te bewerkstelligen.

Incidentele subsidies

Ten tijde van het vorige kunstenplan is besloten de advisering en besluitvorming over de incidentele subsidies over te dragen aan fondsen. Op het terrein van de amateurkunst en kunsteducatie werd een definitief besluit daartoe uitgesteld in afwachting van de verdere ontwikkelingen in het veld. De raad is inmiddels tot de conclusie gekomen dat een apart fonds voor amateurkunst en kunsteducatie voordelen biedt boven het alternatief om het projectbudget te verdelen over landelijke steunfunctie-organisaties. Daarbij heeft zwaar gewogen dat het alternatief zou leiden tot versnippering van de beschikbare middelen en een belemmering zou zijn voor de mogelijkheid het budget flexibel in te zetten in de verschillende sectoren. De raad beveelt aan over te gaan tot de oprichting van een dergelijk fonds en is gaarne bereid te adviseren over de nadere invulling van taken en werkwijze.

Overige onderwerpen

De amateurkunst- en kunsteducatie-instellingen hebben een taak in het verzorgen van een toegankelijk aanbod voor alle doelgroepen. De raad heeft de indruk dat de landelijke steunfunctie-organisaties zich nog onvoldoende inspannen voor allochtone doelgroepen. Verder beveelt de raad aan het kunsteducatie- en amateurkunstbeleid aan de orde te stellen in het convenantenoverleg met de lagere overheden, om de noodzakelijke afstemming tussen het landelijke aanbod en de activiteiten op decentraal niveau te kunnen bewerkstelligen. Daarbij is vooral van belang dat de aanbieders van professionele kunst meer bij de amateurkunst en kunsteducatie worden betrokken.

Bijlage : Relevante adviezen

Advies Kunstenplan 1993-1996	29-02-1992	KR-92.5154/1
Vervolgadvies Kunstenplan 1993-1996	01-06-1992	KR-92.5454/3
Brief aan de Kabinetsformateur	25-04-1994	KR-94.6350/1
Regeerakkoord	15-08-1994	KR-94.6674/1
Begrotings- en ombuigings- problematiek	11-11-1994	KR-94.6944/1
Aanscherping programma- voorschrift 10% kunst	22-04-1992	KR-92.4348/1
Relatie omroep en kunsten	25-11-1993	KR-93.5548/1
Wijzigingsvoorstellen Mediawet	25-11-1993	KR-93.5801/1
De Kunst van het artisjokken eten/ Evaluatie beleid kunstuitingen van allochtonen	21-11-1989	KR-89.2061/6
Kunstbeleid en allochtonen	23-11-1994	CKM-94.6924/1
Internationaal kunstbeleid	30-03-1995	KR-95.7204/4
Bestuurlijke verhoudingen cultuurbeleid	15-11-1993	KR-93.777/2
BTW en Cultuur	10-10-1994	KR-94.6240/3
Kunstenaars in de bijstand	22-04-1993	KR-93.5065/7
Kunstenaars in de bijstand	10-05-1994	KR-94.6395/1
Fonds voor de Podiumkunsten	17-03-1994	KR-94.562/10
Rapport commissie Lammers	11-02-1993	M-93.64/5
Infrastructuur Kamermuziek	16-02-1993	M-93.5072/3
De Operastudio	18-03-1993	WOS-93.105/4
SJIN	16-11-1994	M-94.1292/7
Tweede Fase Muziekonderwijs	11-03-1994	KR-94.6242/1
Tweede Fase Muziekonderwijs	08-09-1994	M-94.6719/1
Advies vooropleidingen	07-09-1993	KR-93.074/4
Advies Dansplatform	09-04-1992	D-92.5333/1
Advies over het rapport Evaluatie- commissie Dansopleidingen	21-09-1994	D-94.6399/2
Gereserveerde middelen		
Moderne dans	05-06-1992	D-92.5549/1

De Dansersstudio	21-12-1992	D-92.6110/2
Werkgelegenheidsgeld Podiumkunsten	07-09-1994	T-94.6657/3
Het Rapport Berenschot over de invoering van de 15 % maatregel	15-08-1994	T-94.6331/2
Werkplaatsachtigen BK Bouwen aan cultuur; De architectonische kwaliteit van gebouwen voor de rijksoverheid	11-05-1992	BK-92.5072/4
Beleidsplan Vormgevingsinstituut	21-02-1994	BK-94.6171/1
Berlage Instituut	03-05-1994	BK-94.1011/2
Landschapsarchitectuur	27-07-1994	BK-94.6487/5
	06-03-1995	BK-95.7156/1
Fonds voor de Nederlandse film Subsidiëring distributie kwaliteits- films	14-04-1992	F-92.2143/2
Documentaire films en televisie	11-05-1993	F-93.5316/1
Distributie kwaliteitsfilms	24-09-1993	F-93.5595/1
Filmwerkplaats	15-12-1993	F-93.5883/1
Filmconservering	19-07-1994	F-94.1340/2
	19-07-1994	F-94.6616/1
Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds	15-09-1992	L-92.1155/3
Literaire leesbevordering	18-09-1992	L-92.5755/2
Verticale prijsbinding in de boekenbranche	06-10-1993	L-93.5618/1
Leesbevorderingsbeleid	17-03-1994	L-94.6190/2
Kunsteducatie in het voortgezet onderwijs	10-12-1993	AK-93.854/2
Doorstroomprofielen	16-03-1994	AK-94.6261/1
Kerndoelen	16-03-1994	AK-94.6245/1